

Književni turizam na otoku Ugljanu inspiriran životom i ostavštinom Petra Preradovića

Kovačević, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:498746>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Diplomski studij kulturne i prirodne baštine u turizmu

Ivona Kovačević

**Književni turizam na otoku Ugljanu inspiriran
životom i ostavštinom Petra Preradovića**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Diplomski studij kulturne i prirodne baštine u turizmu

Književni turizam na otoku Ugljanu inspiriran životom i ostavštinom Petra Preradovića

Diplomski rad

Student/ica:
Ivona Kovačević

Mentor/ica:
dr.sc. Marijana Fabijanić

Zadar, 2023.

Lektorica: Mia Hrabrov

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivona Kovačević**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Književni turizam na otoku Ugljanu inspiriran životom i ostavštinom Petra Preradovića** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 25. listopada 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. PREDMET, CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA	1
1.2. STRUKTURA RADA I KORIŠTENE METODE	2
2. RESURSNNO ATRAKCIJSKA OSNOVA OTOKA UGLJANA	4
2.1. PRIRODNA BAŠTINA	4
2.2. KULTURNA BAŠTINA.....	6
2.3. INTEGRIRANJE PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE.....	11
2.4. KNJIŽEVNA BAŠTINA	12
3. TURIZAM I KNJIŽEVNA BAŠTINA	16
3.1. KULTURNI TURIZAM	16
3.2. KNJIŽEVNI TURIZAM.....	17
3.3. KNJIŽEVNI TURIZAM U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ.....	21
3.3.1. Tragovima Gabriela Garcíje Márqueza	21
3.3.2. Centar Jane Austen	22
3.3.3. Kulturna ruta Vijeća Europe Put spisateljica	23
3.3.4. Književna ruta Iz Zagorkina pera	25
3.4. KNJIŽEVNO-BICIKLISTIČKE RUTE	25
3.4.1. EuroVelo	26
3.4.2. Literarno-biciklistička ruta u Dublinu	27
3.4.3. Veliki otočki izazov biciklom na Korčuli.....	28
4. LIK I DJELO PETRA PRERADOVIĆA KAO DODIRNA TOČKA OPĆINE PREKO I OPĆINE PITOMAČA	29
4.1. TKO JE BIO PETAR PRERADOVIĆ?	29
4.2. PRERADOVIĆEVO KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO	32

4.3. INTERPRETACIJSKI CENTAR KUĆA PETRA PRERADOVIĆA U GRABROVNICI.....	33
4.4. NASLJEĐE PETRA PRERADOVIĆA NA OTOKU UGLJANU.....	36
5. STAVOVI TURISTIČKIH DJELATNIKA I ČLANOVA LOKALNE SAMOUPRAVE O KNJIŽEVNOM TURIZMU	38
5.1. INTERVJU I ODABIR SUGOVORNIKA.....	38
5.2. OSVRT NA INTERVJU	39
6. KULTURNO-TURISTIČKI PROIZVOD I MOGUĆNOST RAZVOJA KNJIŽEVNOG TURIZMA NA OTOKU UGLJANU	41
6.1. KNJIŽEVNO-BIKIKLISTIČKA RUTA PETAR PRERADOVIĆ.....	41
6.1.1. Program rute	42
6.1.2. Obilježja rute i osvrt na usporedive rute.....	45
6.1.3. Preradovićevi stihovi za kulturni krajolik otoka Ugljana	47
6.1.4. Financijski, tehnički i organizacijski uvjeti za provedbu rute.....	55
6.2. RAZVOJ I PROMOCIJA KNJIŽEVNOG TURIZMA NA OTOKU UGLJANU	
59	
7. ZAKLJUČAK	61
SAŽETAK	64
SUMMARY	65
LITERATURA	66
POPIS ILUSTRACIJA	73
PRILOZI.....	75
ŽIVOTOPIS	83

“In the end, we'll all become stories.”

Margaret Atwood

1. UVOD

Posljednjih nekoliko desetljeća svjedoci smo ekspanzije brojnih oblika turizma. Jedan od njih je i kulturni turizam koji bilježi sve veći rast. Književni turizam razvija se u mjestima bogate književne baštine koja zaljubljenici u pisanu riječ žele osobno otkriti, doživjeti i o njima učiti.

Najveći pjesnik hrvatskoga romantizma Petar Preradović, prema predaji, očaran izlaskom sunca na otoku Ugljanu, u zaseoku Mali Lukoran u ljetnikovcu obitelji De Ponte, napisao je hrvatsku budnicu *Zora puca*. U kolovozu 2017. godine Općina Preko i Pučko otvoreno učilište Dom na žalu u Preku ustanovili su manifestaciju *Dani Petra Preradovića* sa željom trajnog čuvanja imena velikog pjesnika. Ipak, književna baština otoka Ugljana, uključujući lik i djelo Petra Preradovića, i dalje je nedovoljno iskorištena i itekako ima prostora za valorizaciju iste. Imajući na umu ovog književnika koji je ostavio trajni pečat na otoku Ugljanu, za vrijeme pohađanja kolegija Kulturni turizam i Jezična i književna baština u turizmu nastala je ideja o potencijalnom razvoju književnog turizma na prethodno spomenutom otoku.

1.1. PREDMET, CILJEVI I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada su književna baština i književni turizam otoka Ugljana, s posebnim fokusom na književnoj ostavštini Petra Preradovića. Pokušat će se odgovoriti na pitanja u kojoj je mjeri književni turizam razvijen kao oblik turizma na otoku Ugljanu i postoji li mogućnost valorizacije dosad ne valorizirane književne baštine otoka Ugljana. Cilj rada je istražiti književno djelo Petra Preradovića, izdvojiti poveznice s otokom Ugljanom i utvrditi mogućnost njihove implementacije u turizmu. Nadalje, u radu se prezentira dosadašnja kulturna suradnja Općine Preko i Općine Pitomača kojima je dodirna točka ime ovog značajnog pjesnika. Istraživanjem će se utvrditi na koji je način iskorišteno nasljeđe Petra Preradovića u Grabrovnici, rodnom mjestu pjesnika, te istražiti mogućnosti za daljnje povezivanje Općine Preko i Općine Pitomača u svrhu promicanja književnog turizma.

U radu se polazi od pretpostavke da bi se integriranjem kulturne baštine, konkretno elemenata književnosti, umjetnosti i oblika aktivnog turizma (cikloturizma) u turistički proizvod, mogla obogatiti turistička ponuda otoka Ugljana. Ispitat će se i stavovi turističkih djelatnika Općine Pitomača i Općine Preko o književnom turizmu, o uključivanju sadržaja

vezanih za književnu ostavštinu Petra Preradovića u turističku ponudu i povezivanju književnog turizma s oblicima aktivnog turizma (cikloturizam).

1.2. STRUKTURA RADA I KORIŠTENE METODE

Rad se sastoji od šest poglavlja. U uvodu će se kratko predstaviti tema diplomskog rada, predmet rada, ciljevi i svrha istraživanja te znanstvene metode korištene tijekom izrade rada. U drugom poglavlju bit će riječi o prirodnoj i kulturnoj baštini otoka Ugljana te na koji način ona pridonosi razvoju i promociji otoka Ugljana kao turističke destinacije. U trećem poglavlju bit će predstavljen kulturni turizam i književni turizam kao jedna od njegovih mlađih grana. Istražit će se i predstaviti svjetske trendove književnog turizma i dati primjere učinaka književnog turizma u svijetu, Europi i Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na književne rute i kulturno-biciklističke rute. U četvrtom poglavlju naglasak je na liku i djelu pjesnika Petra Preradovića. Bit će naveden primjer dobre prakse, Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* u pjesnikovom rodnom mjestu Grabrovnici, u Općini Pitomača. U poglavlju će se ukazati i na nasljeđe ovog velikog pjesnika na otoku Ugljanu, u Općini Preko. U petom poglavlju bit će provedeno terensko istraživanje u obliku intervjua s djelatnicima lokalne samouprave Općine Preko te djelatnicima turističkog sektora Općine Preko i Općine Pitomača. U šestom poglavlju bit će predstavljen prijedlog kulturno-turističkog proizvoda s ciljem razvoja književnog turizma na otoku Ugljanu. Prijedlog se temelji na dosad ne valoriziranoj književnoj baštini i nasljeđu pjesnika Petra Preradovića. Kulturno-turistički proizvod osmišljen je u obliku *Književno-biciklističke rute Petar Preradović*. Bit će navedene i ideje za daljnju promociju i razvoj književnog turizma na otoku Ugljanu.

U radu će biti korištena kvalitativna metoda dok će terensko istraživanje biti provedeno u obliku intervjua i razgovora. Deskriptivna metoda bit će primijenjena u poglavlju koje tematizira prirodne i kulturne atrakcije otoka Ugljana. Bit će korišteni podaci prikupljeni iz znanstvene literature, internet stranica i brošura te dostupnih dokumentarnih i video materijala o Petru Preradoviću. Sinteza postojećih spoznaja o književnoj baštini u turizmu realizirat će se korištenjem relevantne znanstvene i stručne literature, a uključivat će definicije kulturnog i književnog turizma više autora. Nadalje, bit će provedena kvalitativna analiza nekoliko odabranih primjera dobre prakse u svijetu, Europi i Hrvatskoj. Jedan od njih je nekoć rodna kuća Petra Preradovića, a danas interpretacijski centar u Grabrovnici (Općina Pitomača) koji nosi pjesnikovo ime. U istraživanju stavova o književnom turizmu koristit će se metoda intervjua. Bit će intervjuirani djelatnici lokalne samouprave i turistički djelatnici

Općine Preko te djelatnici Interpretacijskog centra *Kuća Petra Preradović* u Grabrovnici. Dosadašnja saznanja o književnom turizmu implementirat će se kroz osmišljavanje kulturne rute inspirirane životom i djelom Petra Preradovića, koja će biti detaljno opisana u šestom poglavlju.

2. RESURSNO ATRAKCIJSKA OSNOVA OTOKA UGLJANA

U drugom poglavlju ukratko će se predstaviti prirodna i kulturna baština otoka Ugljana, uz osvrt na njihovu zastupljenost u razvoju i promociji otoka Ugljana kao turističke destinacije. Detaljnije će se predstaviti književna baština otoka Ugljana i njezin položaj u kulturnoj i turističkoj ponudi.

2.1. PRIRODNA BAŠTINA

Otok Ugljan pripada sjevernodalmatinskom otočju zadarskog arhipelaga. Dužina otoka Ugljana je 22 km, najveća širina 3,8 km, a površina iznosi 51,10 km². Po površini je četrnaesti otok u Hrvatskoj, dok je u zadarskom arhipelagu na četvrtom mjestu nakon Paga, Dugog otoka i Pašmana. Od grada Zadra dijeli ga Zadarski kanal. S otokom Pašmanom povezan je mostom Ždrelac od 1974. godine (Faričić, Magaš, 2007).

Na web stranici Turističke zajednice Općine Preko, otok Ugljan je promoviran kao zeleni otok pokriven gustom makijom, mediteranskim biljem i borovima, te otok maslina. Osim maslina, na otoku se uzgajaju vinova loza i smokva. To je srednje naseljen otok sa sedam naselja smještenih uz obalu otoka, uglavnom na SI strani otoka: Preko, Poljana, Sutomišćica, Lukoran, Ugljan, Kali i Kukljica. Druga strana otoka uglavnom je nenastanjena budući da je dosta strma. No, zbog svojih uvala i bogatog podmorja vrlo je atraktivna za ronioce i ribolovce. Obala otoka Ugljana vrlo je razvedena te ga krasi blagi reljefni oblici, brojne uvale, luke i plodne dolomitne stijene s obradivim tlom. Otok Ugljan je poznat i po šetnicama i stazama koje povezuju mjesta na otoku, prolazeći uz more, kroz borovu šumu i maslinike. Namijenjene su svim šetačima dok su one teže i strme u brdovitoj unutrašnjosti otoka namijenjene isključivo planinarima i aktivnim šetačima. U novije vrijeme za obilazak otoka uređene su i biciklističke staze (Turistička zajednica Općine Preko, 2023). Ekološka mreža NATURA 2000 obuhvaća cijeli otok Ugljan te nije dozvoljeno narušavati prirodna obilježja (TZ Kali, 2023).

Ugljan je oduvijek bio privlačan domaćim i stranim turistima zbog ugodne mediteranske klime, čistog mora i prekrasne prirode. No, turizam sunca i mora više nije dovoljno dobar razlog da bi se posjetila neka destinacija. Bogata prirodna baština Ugljana ostavlja još puno prostora i brojne mogućnosti za razvoj selektivnih oblika turizma. U daljnjem tekstu navedene su najznačajnije prirodne atrakcije otoka Ugljana.

Stijena-litica Željina, na jugozapadnoj strani vrha sv. Mihovila, savršena je za avanturiste. Na litici je postavljeno više od 40 smjerova za penjanje, a za penjače je otvorena cijelu godinu. Litica je atraktivna za ljubitelje alpinizma i adrenalinskih sportova, ali i za početnike (Turistička zajednica Općine Preko, 2023). Sjeverozapadno od vrha sv. Mihovila nalazi se najviši vrh otoka Ugljana, Šćah (288m). Do vrha se može doći pješice iz dva smjera. Na samom vrhu nalazi se križ, natpis s imenom vrha te planinarski pečat (Hrvatski planinarski savez, 2023).

Prirodna atrakcija udaljena 80-ak metara od naselja Preko je otočić Galevac. Mještani ovaj čaroban i pomalo mističan otočić obično zovu Školjić. Krasi ga gusta, bogata borova šuma. Turistički je promoviran kao „oaza ljepote i mira“ za savršen psihički i fizički odmor. Do otočića je moguće doći malom barkom. Jedini stanovnici otočića su franjevci (Turistička zajednica Općine Preko, Galevac, 2023). Nedaleko od Preka je najmanji stalno naseljeni otok Jadrana, Ošljak ili Lazaret. Otok je proglašen park šumom 1985. godine, a pripada i kategoriji značajni krajobraz. Pješačkom stazom otok se može obići u 20-ak minuta (Turistička zajednica Općine Preko, Preko, 2023).

Valorizacija prirodne baštine u okviru projekata uglavnom mladih ljudi koji svoj otok vole i na njemu ostaju živjeti i raditi, uvelike je pridonijela promociji Ugljana kao atraktivnoj destinaciji, posebno ljubiteljima aktivnog turizma. Primjer manifestacije i aktivnosti koje se temelje na prirodnoj baštini je projekt ZOF- Zadar Outdoor Festival. Ova sportska manifestacija održava se već nekoliko godina te na otok Ugljan privlači sve više posjetitelja i natjecatelja, ljubitelja *outdoor* aktivnosti. Trail Otok maslina, brzinsko penjanje na litici-stijeni Željina, natjecanje u SUP-u i kajaku, radionice i program za djecu i odrasle neke su od aktivnosti ove iznimno popularne manifestacije (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Slika 1. Biciklistička staza na otoku Ugljanu

Izvor: <https://www.preko.hr/attachments/thumbnail/5df3962f8904a/biciklizam-6.jpg?w=1680&h=1050&mode=auto&q=60> (24.10.2023.)

2.2. KULTURNA BAŠTINA

Osim atraktivne prirodne baštine, otok Ugljan diči se i vrijednom kulturnom baštinom. Pritom se misli na brojne crkve, spomenike, tradiciju i običaje, gastronomiju. U daljnjem tekstu navedeni su najistaknutiji primjeri materijalne i nematerijalne kulturne baštine naselja na otoku Ugljanu i obližnjih otočića Galevac i Ošljak.

PREKO

Crkva sv. Ivana iz 11. stoljeća nalazi se u blizini trajektnog pristaništa u Preku. Sačuvana je u izvornom obliku i predstavlja primjer ranoromaničke arhitekture. Stara crkva Gospe od Ružarija s grobljem sagrađena je 1765. godine, a kada je ona početkom 20. stoljeća postala pretijesna, novu crkvu istog titulara, počeli su graditi župljani zajedno s dubrovačkim biskupom Josipom Marčelićem (1847 – 1928), rođenim Prečaninom, koji je u njoj i pokopan. Spomenik „Naša mati” izradio je preški kipar Anselmo Dorkin u čast svim preškim ženama i praljama, *lavandijerama*, i to na mjestu gdje su one prale rublje za zadarsku gospodu. U strašnoj nesreći pod udarom orkansnog juga 1891. godine blizu otoka Školjića stradalo je 16 žena koje su oprano rublje iz Preka vozile gospodi u Zadar. U čast nastradalim lavandijerama na obali Školjića podignut je spomenik 1900. godine. Osim spomenika, tragičnom događaju posvećena

je i pjesma „Šesnaest lavandijera“ koju je Vice Vukov izveo na festivalu Melodije Jadrana u Splitu 1968. godine. Glazbeno-scensko djelo „Rekvijem za 16 lavandijera“ napisali su Slavko Govorčin i Ivo Nižić 1991. godine. Ovo dirljivo djelo izvode lokalni zborovi i kulturno-umjetnička društva (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

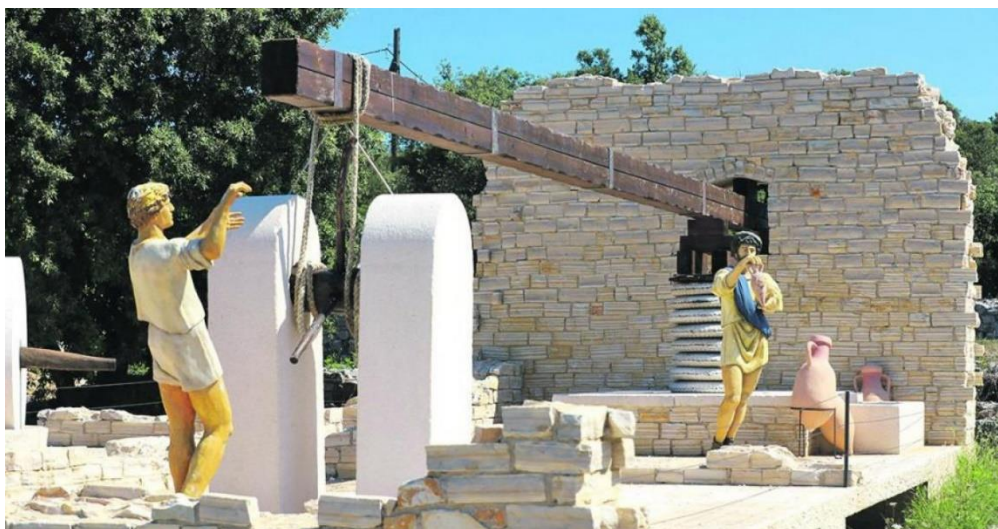
Sveti Mihovil je srednjovjekovna utvrda iz 13. stoljeća na istoimenom brdu (265m) sjeverozapadno od mjesta Preko. S utvrde se pruža nezaboravan pogled na Zadar i otoke arhipelaga. Kroz povijest je imala veoma važnu ulogu, osobito za vrijeme mletačke opsade grada Zadra u 14. stoljeću. Vjerojatno je nastala u 6. stoljeću na temeljima druge utvrde. Nekoć su se na utvrdi nalazili benediktinski samostan i crkva koji su srušeni u Drugom svjetskom ratu (Turistička zajednica Općine Preko, 2023). Tvrđava ima status spomenika kulture i zaštićenog kulturnog dobra Republike Hrvatske. Godine 2023. po drugi put je uključena u kulturnu manifestaciju Noć tvrđava. Na tvrđavi su u tijeku i arheološka istraživanja u sklopu revitalizacije i rekonstrukcije te opsežan projekt njezine obnove u svrhu razvoja kulturnog turizma (Morski hr, Jadranski web portal, 2023).

„U Lancuni“ jedan je od najposebnijih korizmenih hrvatskih običaja o čijim počecima nema pisanog traga. Na Čistu srijedu, Pepelnicu, Prečani se pokrivaju plahtama, a lice posipaju brašnom te u tami koračaju kroz Preko izgovarajući riječ „blom“ kao simbol crkvenih zvona. Priča o ovoj neobičnoj tradiciji prenosi se isključivo usmenom predajom te se ne zna koliko je ovaj običaj star (Naši školji, 2023). Gastronomska manifestacija Večer preške kuhinje posjetiteljima pruža priliku degustirati autohtona jela poput slanutka, „zelja na peštu“, *priješke* fritule itd. Na ovaj način predstavlja se tradicionalna kulinarska baština otoka Ugljana. Na manifestaciji nastupaju klape i KUD-ovi (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

UGLJAN

Mjesto Ugljan ima dugu i bogatu povijest o čemu svjedoče i kulturna dobra u Registru zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske. To su: arheološka zona Muline, arheološko nalazište Mirine, crkva sv. Hipolita i Kasijana, samostan i crkva sv. Jeronima, ljetnikovac obitelji Califfi, renesansni ljetnikovac kuća Vrgada i Spomenik palim borcima (Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, 2023). U arheološkoj zoni Muline istraženi su i konzervirani ostatci antičkih objekata. Na ostacima poljoprivrednog gospodarstva nalaze se ostatci uljare iz 1. stoljeća poslije Krista iz koje se slalo ulje u razne dijelove Rimskog Carstva. Pored ostataka uljare napravljena je replika u prirodnoj veličini. Osim u Mulinama, ostatci rimskog objekta nalaze se i na području Mirine (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Slika 2. Replika antičke uljare u Mulinama

Izvor: <https://maslina.slobodnadalmacija.hr/maslina/maslinarstvo/anticka-uljara-iz-1-stoljeca-u-kojoj-je-nastajalo-cuveno-liburnsko-ulje-uz-odredeno-ulaganje-i-danas-bi-mogla-u-pogon-1150999#&gid=1&pid=1>,
(25.8.20023)

Starokršćanska bazilika, posvećena Sv. Ivanu, na lokalitetu Stivon, sagrađena je u 5. stoljeću, a u njoj se vršila služba do 18. stoljeća. crkva sv. Kuzme i Damjana iz 11./12. stoljeća najstarija je sačuvana crkva u Ugljanu. Prema legendi sagrađio ju je trgovac Torricella, koji je nakon brodoloma doplivao do mjesta na kojem je crkva izgrađena. Crkva sv. Hipolita i Kasijana (11.-13.st.) nalazi se u zaseoku Varoš, dok se u naselju Gornje Selo na brežuljku nalazi crkva Svih Svetih (12.-13. st.) s koje se pruža prekrasan pogled na veći dio Ugljana. U centru mjesta nalazi se crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, koja se u povijesnim dokumentima po prvi puta spominje u 15. stoljeću.

U samom centru mjesta, na pješčanoj plaži Mostir, nalazi se samostan sv. Jeronima iz 15. st. U klastru samostana postavljena je nadgrobna ploča Šimuna Kožičića Benje (oko 1460 – 1536), pisca i tiskara, osnivača riječke glagoljske tiskare (Hrvatska enciklopedija, 2023). Na rtu na kraju otoka nalazi se crkva sv. Petra. Ljetnikovac obitelji Califfi ili dvorac Beršić nalazi se u Gornjem Selu. U 17. stoljeću izgradio ga je veleposjednik Califfi, a dvorcem je upravljala obitelj Beršić. Posljednja obnova ljetnikovca datira iz 1996. godine. Spomenik palim borcima rad je kipara Ivana Sabolića. Postavljen je na samoj obali mjesta Ugljan u sklopu hortikulturnog kompleksa. Uz spomenik, postavljena je i spomen-ploča palim borcima za vrijeme Drugog svjetskog rata (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

POLJANA

U mjestu Poljana nalaze se dvije crkve: uz more smjestila se crkvice sv. Petra, koja se prvi put spominje u 13. stoljeću i crkva Kraljice mira posvećena je 1999. godine (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

SUTOMIŠĆICA

Crkva sv. Grgura, po kojoj je nazvan i sam rt, prvi put se spominje u 14. stoljeću. Rt je bio dio posjeda zadarskoga plemića Lombardina de Soppe (Turistička zajednica Općine Preko, 2023). Župna crkva svete Eufemije, koja se spominje u 14. stoljeću, čuva medaljone s prizorima Otajstva Presvetog Ružarija koje je naslikao Giovanni Battista Augusti Pitteri, venecijanski kasnobarokni slikar. Oltarnu sliku uznesenja Blažene Djevice Marije sa sv. Ivanom Krstiteljem, sv. Mihovilom i sv. Eufemijom na glavom oltaru naslikao je Bartolomeo Litterini, venecijanski barokni slikar. Medaljoni i oltarna slika su kulturno dobro Republike Hrvatske (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Prekrasan barokni ljetnikovac iz 17. stoljeća pripadao je zadarskoj plemićkoj obitelji Marka Antuna Lantane. Ljetnikovac je primjer venecijanske gradske arhitekture. Također, ima bogatu političku povijest budući da se u njemu održavala svečanost primopredaje dužnosti venecijanskog dužda za Dalmaciju i Albaniju. Kontesa Lantana živjela je u ljetnikovcu do 1945. godine, a nakon odlaska u Italiju, dvorac je ostavila svojim kućepaziteljima. Ljetnikovac je zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

LUKORAN

Župna crkva sv. Lovre u mjestu Lukoran podignuta je 1877. Stara župna crkva prvi put se spominje u 11. stoljeću (Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, 2023). Lukoran je rodno mjesto fra Šimuna Klimantovića (oko 1460 – poslije 1540), pisca i glagoljaša. Njegovi čuveni glagoljaški zbornici čuvaju se u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu i u Zagrebu na Ksaveru (Hrvatska enciklopedija, 2023). Barokni ljetnikovac zadarske plemićke obitelji De Ponte u zaseoku Mali Lukoran sačuvan je u izvornom obliku. U parku iza ljetnikovca hrvatski pjesnik Petar Preradović udvarao se lijepoj kontesi Paoli De Ponte. Prema predaji, upravo u tom parku napisao je budnicu *Zora puca* (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

KALI

Arheološki lokalitet Orjak, brdo u mjestu Kali, dokaz je života na ovom prostoru u prapovijesti i antici. U mjestu se nalaze kapelica sv. Pelegrina iz 14. st. te Župna crkva sv. Lovre iz 15. st. Iz mjesta Kali porijeklom je čak 82 glagoljaša. U kaljskoj Župi je sačuvano 8 glagoljaških kodeksa, a među njima je *Libar godov*, jedan od najstarijih na jadranskim otocima. I dan-danas u Župi se pjeva Glagoljaška pučka pjevana misa (TZ Kali, 2023).

KUKLJICA

Mjesto Kukljica poznato je po proslavi blagdana *Gospe od Sniga* s tradicionalnom procesijom brodica od istoimene zavjetne crkvice smještene u morskom tjesnacu Ždrelac između otoka Ugljana i Pašmana, do mjesta Kukljica. Ova crkvice datira iz 17. stoljeća te je kao iznimno vrijedan spomenik kulture stavljena pod zaštitu države. Crkvu svetog Jerolima u uvali Kostanj povjesničari svrstavaju u 14. stoljeće, a župnu crkvu svetog Pavla smještenu u samom centru mjesta u 17. stoljeće. Ostale znamenitosti mjesta Kukljica, nažalost su uništene. Jedna od njih je i kaštel (ljetnikovac) obitelji Nassi iz 17. stoljeća (TZ Kukljica, 2023).

Na otočiću Galevcu (Školjiću) nalaze se crkva i samostan sv. Pavla Pustinjaka iz 15. stoljeća čiji je inventar od 2013. godine zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske. Samostanski kompleks sastoji se od crkve sv. Pavla Pustinjaka, sakristije, klaustara, biblioteke, refektorija, izložbene dvorane, groblja i vrta. U izložbenoj dvorani može se vidjeti iznimno vrijednu sliku (17-18. st.) „Molitva na Maslinskoj gori“. U ovom samostanu je od 1930. do 1945. djelovala tiskara „Jadran“ u kojoj su se tiskale redovničke, vjerske i brojne druge knjige. Na groblju Samostana sv. Pavla Pustinjaka nalaze se grob publicista Ante Kuzmanića (1807 – 1879), pokretača i urednika lista *Zora Dalmatinska* (Hrvatska enciklopedija, 2023), grob hrvatskog preporoditelja Ive Prodana (1852 – 1933) i domoljuba Ive Mašine (Općina Preko, 2023).

Na Ošljaku (Lazaretu) moguće je posjetiti crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije iz 6. stoljeća. Crkvice je zaštićeno kulturno dobro Republike Hrvatske. Osim crkve, na otoku se može vidjeti i ostatke vjetrenjača-mlinova iz 16. stoljeća (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Primjer nematerijalne baštine otoka Ugljana je tradicija gradnje suhozida. Kameni zidovi ograđuju polja i maslinike te predstavljaju granice posjeda. Različite su tehnike gradnje, a ponekad se uz zidove grade i kućice koje imaju funkciju skloništa za plodove i alat (TZ Kali, 2023). Vještina gradnje suhozida temeljito je proučena 2016. godine, a novu vrijednost dobiva

2018. godine kada je dodana na UNESCO-ov Popis nematerijalne kulturne baštine (Hrvatska turistička zajednica, 2023).

Mozaik klupe povezuju nekoliko naselja otoka Ugljana. Projekt Turističke zajednice mjesta Ugljan i autorice Božice Kliman „Svako misto svoju klupu ima“ pokrenut je 2014. godine. Autorica u suradnji s mještanima, slučajnim prolaznicima, djecom i turistima izrađuje unikatne mozaik klupice. Kreativnost, zajedništvo i ekološka svijest bitan su dio ovog projekta, a mozaik klupe postale su pravi hit i *selfie point*. Klupice u Dalmaciji svi shvaćaju ozbiljno, kako svjedoči primjer s Ugljana. Svatko ima priliku sudjelovati u stvaranju ugljanskih klupa znajući da je doslovno ostavio trag u djeliću otočke baštine. Na otoku je dosad izrađeno 11 unikatnih klupica. Uskoro se planira ukrašavanje dvanaeste klupe u mjestu Lukoran i izrada klupica u Preku, Poljani i Sutomišćici. Pokazalo se da su klupe najfotografiraniji objekt u mjestu Ugljan, a reakcije turista i mještana više su nego pozitivne. Svaka klupica ima i svoje ime zbog različitih motiva i razloga (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

2.3. INTEGRIRANJE PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE

Mogućnost uspješnog povezivanja prirodne i kulturne baštine otoka Ugljana u svrhu njezinog očuvanja i promoviranja, prepoznata je i valorizirana kroz nekoliko projekata. Projekt Avantura otok obuhvaća pješačke i biciklističke staze te odmorišta i vidikovce na atraktivnim lokacijama u zaleđu otoka. Na otoku postoji više od 100 km biciklističkih i pješačkih staza. Staza započinje u mjestu Ugljan u zaseoku Muline i proteže se sve do tvrđave svetog Mihovila i mjesta Preko. Avantura otok nedavno je obogaćena projektom interpretacije kulturno-povijesnih cjelina. Na kulturno-povijesne staze postavljene su višejezične informativne table (Turistička zajednica, Općine Preko, 2023).

Primjer povezivanja prirodne i kulturne baštine je i Kulturno-povijesna staza Lukoran, nastala u suradnji Turističke zajednice Općine Preko i arheologinje Martine Dubolnić Glavan (1979 – 2022), porijeklom iz Malog Lukorana. Osmišljena staza oživljava mitološki krajolik te povezuje naselja Mali i Veliki Lukoran. Ruta započinje kod Ljetnikovca De Ponte u Malom Lukoranu te vodi do ostataka suhozidne arhitekture na vrhu brda Trpinjin, s kojeg se pruža pogled na najviši vrh otoka Šćah i Velebit (Naši školji, 2023).

Slika 3. Kulturno povijesna cjelina Trpinjin

Izvor: arhiva autorice

Primjer digitalizacije prirodne i kulturne baštine je aplikacija Avantura Otok Ugljan koju je osmislio mladi Prečanin Jakov Kačan. Aplikacija je informativna platforma za sve posjetitelje koji žele istražiti otok. Rute u aplikaciji razvrstane su po pristupačnosti, duljini i težini. Aplikacija će se u budućnosti nadograđivati novim korisnim sadržajima (ETO, Pokret otoka, 2023).

Povezivanje prirodne i kulturne baštine otoka Ugljana moglo bi se unaprijediti kroz različite projekte i fondove. Dašak prošlih vremena moglo bi se na otok Ugljan donijeti kulturnim rutama koje uključuju postojeće pješačke ili biciklističke staze te obilazak crkvice i ladanjskih kuća. Na taj način pridonijelo bi se očuvanju kulturnog krajobraza te razvoju kulturnog turizma.

2.4. KNJIŽEVNA BAŠTINA

Jezična i književna baština Ugljana prezentira se žiteljima i posjetiteljima otoka u okviru kulturnih manifestacija koje se uglavnom održavaju u ljetnim mjesecima i najčešće uključuju književni, glazbeni i scenski program te ponudu tipičnih jela lokalne gastronomije. Jedan od ciljeva ovih manifestacija je njegovanje lokalnih govora i prezentiranje književnog stvaralaštva na čakavskom. Neki od autora čakavskih pjesničkih zbirki su: Robert Bacalja, Mercedes Barić i Srećko Marcelić iz Preka; Zoran Perin-Džo, Milena Rakvin Mišlov i Joja Ricov iz Kali; Karlo

Bačić, Ante Karlić Rava, Tomislav Meštrić, Tomislav Maričić Kukljičanin i Josip Mavra iz Kukljice, Biserka Perić iz Poljane (Fabijanić, 2014).

Brižićev dvuor je pjesnička manifestacija na kojoj se čita poezija uz glazbeno-dramski program. Manifestaciju je po prvi put organizirao 1991. godine Ogranak Matice hrvatske u Preku zahvaljujući entuzijastu profesoru Robertu Bacalji. Povod je bila stota obljetnica stradanja preških lavandijera. Manifestacija *Brižićev dvuor* svakog kolovoza na Brižićevim dvorima okuplja pjesnike i književnike iz Hrvatske i inozemstva. Neizostavan je i glazbeno-dramski program na kojem sudjeluju domaći i strani pjevači, grupe, zborovi, kulturno-umjetnička društva i kazališne skupine. Nakon manifestacije slijedi ležerno tradicionalno druženje uz *kuse* (veće komade kruha) i vino baš kao što se nekad običavalo družiti na dvorima (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Otočka besida je kulturna manifestacija koju je 2006. godine u Preku pokrenula Udruga žena „Luzor“. Tradicionalno se održavala u vrtu Jardin obitelji Mašina do 2023. godine, kada se održala na Mulu u samom centru Preka. Domaći i gostujući izvođači interpretiraju poeziju, uglazbljene stihove i izvode igrokaze u cilju prezentiranja i njegovanja jezične baštine, posebno na čakavskim mjesnim govorima. Već dugi niz godina Udruga žena „Luzor“ Prečane vraća u djetinjstvo i budi uspomene na život u Preku kakav je nekad bio. Svake godine krajem kolovoza na ljetnoj pozornici u centru Preka brojni posjetitelji uživaju u scenskim prikazima preških običaja, u poeziji i prozi na preškom govoru te u izvornoj klapskoj pjesmi. Kulturna manifestacija *Otočka besida* kojom se Preko tradicionalno oprašta od ljeta zaslužuje kulturni status budući da je teško zamisliti ljetnu sezonu u Preku bez iste. Organizaciju manifestacije od samih početaka pomažu Općina Preko i Turistička zajednica Općine Preko (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Slika 4. Otočka besida

Izvor: Naši školji., <https://www.nasiskolji.hr/2021/08/30/otocka-besida-vraca-nas-u-proslost-i-zivot-koji-znamo-samo-iz-prica/> (10.7..2023.)

Dječja večer u Voroši je večer poezije, pjesme, glazbe, glume i smijeha koju od 2016. godine priređuju djeca i njihovi roditelji. Izvode se kratki recitali, čitaju se odabrane pjesme i recitiraju vlastite. Djeca pokazuju brojne talente te razigranošću i iskrenošću iz godine u godinu oduševljavaju sve brojniju publiku. Zbog velikog interesa publike 2023. godine manifestacija se održala na prostranijem Brižićevom dvoru umjesto u uskoj kaleti Voroš (Naši školji, 2023). Od 2017. godine u rujnu, večer uoči blagdana Gospe od Ružarija, zaštitnice Preka. održava se *Večer uspomena*. u Pučkom otvorenom učilištu Dom na žalu kao znak zahvale i sjećanja na sve one koji su Preko kulturno obogatili svojim djelovanjem. Pjesmom, riječju, slikom i pokretom slavi se *priješka* kultura i tradicija (Turistička zajednica Općine Preko, 2023).

Večeri čitanja poezije organiziraju se u mjestu Kali, uoči proslave Svetog Lovre, zaštitnika mjesta. U Kukljici na večeri čakavske poezije *Čakavska besida* redovito sudjeluju kukljiški pjesnici i njihovi gosti, a svi sudionici kao uspomenu na otok kući mogu ponijeti zbirku pjesama čakavske poezije (TZ Kali, 2023).

Kali je jedino mjesto na otoku Ugljanu koje se može pohvaliti knjižnicom. U ostala naselja otoka Ugljana dva puta mjesečno dolazi bibliobus zadarske Gradske knjižnice. Narodna knjižnica Kali utemeljena je šezdesetih godina prošlog stoljeća te posjeduje 15.000 svezaka. Preuređena je i moderno opremljena 1983. godine i od tada kontinuirano djeluje. Knjižnica je jedina samostalna javna ustanova u kulturi na otocima Ugljan i Pašman (Narodna knjižnica Kali, 2023). Od velikog je značaja za lokalno stanovništvo, a u ljetnim mjesecima i za brojne

domaće turiste. Knjižnica svakog ljeta nudi bogat program u sklopu Kulturnog ljeta, a tijekom cijele godine provodi dječje radionice. Projekt Narodne knjižnice Kali „Sve (knjige) ćeš na siki nuajti“ uključuje izradu triju malih knjižnica koje su zamišljene kao drvene konstrukcije u obliku spasilačkog tornja. Konstrukcije su postavljene na tri kaljske plaže, Luci, Mulu i Batalaži. Svi koji se nađu na plažama u Kali od 15. srpnja do 15. rujna mogu besplatno koristiti knjige svaki dan od 8 do 20 sati, a noću su knjižnice zatvorene. Knjižnice na plažama su postale jako popularne budući da oni koji to žele mogu zadržati knjigu koja im se sviđa (Facebook, 2023).

Slika 5. Knjižnica na plaži, Kali

Izvor: Facebook, https://web.facebook.com/knjiznicakali/?_rdc=1&_rdr (10.7.2023)

Dani Petra Preradovića manifestacija je koja povezuje Mali Lukoran i Preko, a od 2022. godine i dvije općine, Preko i Pitomaču. Naime, Grabrovnica u općini Pitomača je rodno mjesto Petra Preradovića. Mali Lukoran je zaseok mjesta Lukoran u kojem je pjesnik boravio i prema predaji napisao poznatu budnicu *Zora puca, bit će dana*. Manifestacija je utemeljena 2017. godine na inicijativu Pučkog otvorenog učilišta Doma na žalu Preko i Općine Preko te prezentira književno djelo Petra Preradovića.

3. TURIZAM I KNJIŽEVNA BAŠTINA

„Gradovi bez svojih pjesnika nisu gradovi.“
(Antun Gustav Matoš, prema Sablić, Tomić, 2020)

Treće poglavlje sadrži pregled dosadašnjih spoznaja o kulturnom turizmu i književnom turizmu kao jedne od njegovih najmlađih grana. Navode se osnovna obilježja i tipovi kulturnih turista. Predstavljaju se svjetski trendovi u književnom turizmu te daju ogledni primjeri u svijetu, Europi i Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na kulturne, književne i književno-biciklističke rute.

3.1. KULTURNI TURIZAM

Kulturu i turizam oduvijek spajaju neraskidive veze, ali je tek posljednjih desetljeća ta veza detaljnije opisana i ilustrirana na primjeru turističkih destinacija (Pančić Kombol, 2006). Jedinstvena denominacija kulturnog turizma, kao oblik selektivnog turizma, ne postoji pa ga neki nazivaju turizmom baštine ili turizmom kulturne baštine. Kulturni turizam je širok pojam koji nije jednostavno definirati zbog velikog broja fleksibilnih definicija kulture i turizma. U samim počecima na kulturni turizam gledalo se kao na tržišnu nišu, odnosno ponudu koja upotpunjuje osnovnu ponudu. Posljednjih desetljeća javljaju se novi profili putnika specifičnih interesa kod kojih su novost i edukacija dva iznimno važna motiva pri odabiru destinacije. Naglasak više nije na atraktivnosti lokaliteta, već upravo na specifičnim interesima (Jelinčić, 2008). Jedna od brojnih definicija kulturnog turizma поближе ga određuje kao „vrstu turističke aktivnosti u kojoj je osnovna motivacija posjetitelja naučiti, otkriti, doživjeti i konzumirati materijalne i nematerijalne kulturne atrakcije/proizvode u turističkoj destinaciji (Richards, 2018: 3)“. Nadalje, ovaj oblik selektivnog turizma može se definirati kao putovanje izvan stalnog mjesta boravka, motivirano djelomično ili u cijelosti interesom za baštinu, povijest, umjetnost ili stil života lokalne zajednice (Dadić, 2014 prema Jelinčić 2008).

Kulturni turizam često se veže uz odlazak u muzeje, na izložbe i koncerte ili pak uz razgledanje materijalne baštine poput spomenika i arhitekture. Međutim, kultura može biti i nematerijalne prirode. UNESCO u proučavanju baštine razlikuje otpljivu ili materijalnu i neotpljivu ili nematerijalnu baštinu (Jelinčić, 2008). Interesi kulturnih turista uključuju ne samo građevine i spomenike, nego i umjetnost i folklor, a mjesta kulturne baštine, osim muzeja, zbirki, knjižnica, kazališta, su i druga mjesta sjećanja povezana s povijesnim događajima i

osobama. Upravo je nematerijalna baština neprocjenjiva za ilustriranje kulturne jedinstvenosti i raznolikosti i izvor je bogatstva i kreativnosti (Csapo, 2012).

Kultura je kao motiv oduvijek bila prisutna u putovanjima, iako često kao tek dodatni sadržaj. Istraživačima je nepoznat točan podatak o početku razvoja kulturnog turizma budući da je svaki putnik mogao namjerno ili slučajno upoznati kulturu s kojom dolazi u kontakt. Može se reći da su prvi kulturni turisti bili putnici pretkolumbovskog doba koji su, osim zbog vjere i ratovanja, putovali i kako bi upoznali druge kulture. „Grand tour“ putovanja, u razdoblju od 16. do 19. stoljeća smatraju se pretečom kulturnog turizma. Na „Grand tour“ putovanja u najznačajnije europske gradove odlazili su europski plemići i pripadnici bogatog građanstva. Tijekom nekoliko godina putovanja uživali bi u otkrivanju kulturnih dostignuća gradova poput Beča i Rima. U novijoj povijesti, kulturni turizam se kao sintagma počeo proučavati 80-ih godina 20. stoljeća kada se ujedno stvara novi tip putnika - postmoderni turist. Osnovni zahtjevi novog profila putnika su novost, iskustvo, aktivnost i edukacija. Iz navedenih zahtjeva jasno je da postmoderni turist traži kvalitetan kulturni program. Naime, on želi usvojiti nova znanja, upoznati tradiciju i povijest područja, učiti strane jezike i komunicirati s lokalnim stanovništvom te taj način sudjelovati u kulturi u cjelini (Rudan, 2012).

Dok su prijašnjih godina kulturni turisti bili isključivo dobrostojeće, imućne osobe, u novije vrijeme situacija se mijenja te su osmišljene i tipologije kulturnih turista. Moguće je razlikovati pet tipova kulturnih turista temeljenih na dubini iskustva koje posjetitelji traže tijekom putovanja. Najmalobrojniju kategoriju čine turisti kojima je kultura temeljni motiv dolaska, koji teže dubokom iskustvu i istinskom doživljaju kulture. Drugu kategoriju čine kulturni turisti koji obilaze kulturne atrakcije, ali ne teže predubokom kulturnom iskustvu te sve doživljavaju dosta površno. Treća kategorija su najčešće individualci koji sami istražuju destinaciju te uživaju u turističkim atrakcijama bez stručnih i organiziranih putovanja. Ova skupina putuje zbog kulture te će nakon posjeta destinaciji steći duboko kulturno iskustvo. Četvrta kategorija su ležerni turisti kojima je kultura ipak bitnija od same destinacije. Posljednju, petu kategoriju čine površni turisti koji kulturu stavljaju na zadnje mjesto (McKercher i dr., 2002).

3.2. KNJIŽEVNI TURIZAM

U ovom potpoglavlju definirat će se književni ili literarni turizam, književni turisti i književna mjesta.

U pretraženim bazama podataka (Hrčak, Dabar) pronađeno je manje od 10 članaka o književnom turizmu na hrvatskom jeziku. Pretraživanjem inačice ove ključne riječi – *literarni turizam* – ipak se dolazi do malo optimističnijih rezultata. Često se netočno pojam književni turizam odnosi na putovanja književnika na festivale u inozemstvo (Kožul, 2014)., Književna baština sastavni je dio kulturne baštine te se njena održiva valorizacija svrstava pod posebne oblike turizma, selektivne i alternativne, u domeni kulturnog ili baštinskog turizma (Grubišić, 2021: 3)". Književni turizam je niša kulturnog turizma koja uključuje putovanja na mjesta koja imaju poveznicu s književnošću. To se događa kada autori ili njihovo stvaralaštvo postanu toliko popularni da ljude privlače ona mjesta koja su povezana s njihovim životom ili su spomenuta u njihovim djelima (Sardo, Chaves, 2022).

Još od antičkih vremena ljudi su imali običaj posjećivati grobove omiljenih pjesnika i pisaca jednostavno zbog inspiracije ili jer su im željeli iskazati poštovanje. Kasnije se ta praksa proširila te su ljudi počeli posjećivati i rodne kuće pjesnika. Počeli su se graditi muzeji, memorijalni centri i organizirati drugi oblici i aktivnosti književnog turizma. Želja za putovanjem u mjesta povezana s književnikom ili književnim djelom kroz vrijeme postala je stvarnost mnogih. Književni turizam nekada je bio rezerviran za visokoobrazovane stručnjake i mali broj entuzijasta. Međutim, danas ova vrsta kulturnog turizma odgovara na zahtjeve nove generacije turista te se susreće s izazovima interpretacije specifične vrste baštine (Kožul, 2007). Postoji jedna posebna vrsta zanosa mjestima koja su povezana s piscima i pjesnicima. Taj zanos čitatelje često navodi da se odvaže biti hodočasnici, da posjete rodne kuće pisaca, mjesta gdje su oni odrasli, da svojim vlastitim očima vide mjesta i prizore koja su inspirirale neke od najljepših stihova, veličanstvenih poema ili djela, da odaju počast na grobu ili u memorijalnom centru (Dallen, Stephen, 2003).

Književni ili literarni turisti su posjetitelji koji posjećuju mjesta u kojima su rođeni, živjeli, preminuli ili sahranjeni poznati književnici. To mogu biti i omiljena mjesta, kavane, knjižnice ili neka druga mjesta gdje su književnici stvarali svoje priče. Ova književna mjesta često su promovirana kako bi izazvala interes i postala motiv dolaska većeg broja gostiju u destinaciju. Književni ili literarni turisti posjećuju književna mjesta zbog njihove privlačnosti, osjećaja strahopoštovanja i nostalgije. Također, turiste mogu privući mjesta radnje književnih djela zbog dubokih i snažnih emocija. Različiti su motivi i razlozi zbog kojih književni turisti dolaze u destinaciju. Neki od njih su atraktivnost lokacije, sadržaji i usluge, itinerari i slično. Elementi književnog mjesta jesu učenje, zabava i zadovoljstvo. Posljednjih godina osnivaju se interpretacijski centri i muzeji književnosti što govori o potrebama književnih turista da se

podrobnije informiraju o životu i stvaralaštvu književnika te da upoznaju društveno okruženje i ambijent gdje je su pisci i pjesnici nekad živjeli (Kožul, 2014).

U svijetu turizma realnost i fantazija se često sljubljuju. Upravo je književni turizam jedan od njegovih oblika koji omogućuje maštanje i odmak od svakodnevice. Slika 6 prikazuje generalna i izuzetna obilježja mjesta književnog turizma i osvjetljava činjenicu da su književna mjesta fuzija između stvarnog svijeta u kojem su književnici živjeli i imaginarnog svijeta prikazanog u književnim djelima.

Slika 6. Obilježja književnih mjesta

Izvor: Obrada autorice prema Dallen, Stephen, 2003: 41

Književno mjesto može imati poveznicu s piscem ili radnjom priče. Isto tako, može biti povezano s određenim vrijednostima, sjećanjima ili simbolikom. Sve navedeno čini izuzetna obilježja književnog mjesta. Generalno obilježje književnog mjesta može biti atraktivno okruženje, sadržaji i usluge ili lokacija na turističkom itineraru. Mjesta koja su povezana s književnicima često postaju značajne turističke atrakcije.

Kao ilustracija književnih mjesta mogu poslužiti Key West na Floridi i Havana na Kubi, gdje je boravio slavni američki romanopisac Ernest Hemingway. Ove destinacije značajno su promovirane 1999. godine na njegov 100. rođendan. Mjesta koja su povezana s ovim značajnim književnikom u oba ova grada postala su jako važne turističke atrakcije. Slika 7 prikazuje bar El Floridita na Kubi u koji je zalazio Ernest Hemingway. Ovaj bar obvezna je točka na itinereru brojnih posjetitelja (Cubaconecta, 2023).

Slika 7. El Floridita bar, Havana, Kuba

Izvor: CUBACONECTA, <https://www.cubaconecta.com/lugares-interes/articulos/2017-05-10-u34-e14-sus-200-anos-bar-floridita-cuba-sigue-siendo-mejores> (15.7.2023.)

Jedan od primjera turističke atrakcije povezane s književnošću je spomenik Male sirene u Kopenhagenu. Svjetski je poznata bajka o maloj sireni koja zbog ljubavi čini sve u svojoj moći da dođe do princa na kopnu i postane ljudsko biće. Kad se nađete u glavnom gradu Danske, preporuka je započeti turu po Kopenhagenu šetnjom do ove čuvene statue iz bajke koju je gradu poklonio Karl Jacobsen, sin osnivača Carlsberg pivovare. Statua od bronce postavljena je 1913. godine. Karl Jacobsen, očaran likom Male sirene nakon istoimene baletne predstave, od kipara Edvarda Eriksona naručuje izradu ove skulpture. Turisti se rado slikaju sa sirenom koja sjedi na stijeni i zamišljeno gleda u daljinu (hr.womanuntamed.com, 2023).

Slika 8. Statua Male sirene, Kopenhagen

Izvor: Spomenik Little Mermaid, <https://hr.womanuntamed.com/monument-to-the-little-mermaid/> (15.7.2023.)

3.3. KNJIŽEVNI TURIZAM U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ

U ovom potpoglavlju izložit će se odabrani primjeri književnog turizma u svijetu, Europi i Hrvatskoj s posebnim naglaskom na kulturne, književne i književno- biciklističke rute. Književni turizam je dodir s poviješću, prilika za posjet i upoznavanje samog mjesta, ali isto tako može biti i inspirativan i osoban način putovanja. Mnogo je primjera prekrasnih lokacija koje privlače bibliofile, ali i širu publiku. Neki od najpoznatijih književnih gradova su Rim, Dublin, London, Lisabon i Edinburgh (Yoair blog, 2023). Ono što jednu destinaciju čini drukčijom od ostalih je i njezina nematerijalna kulturna baština te je ona atrakcijska osnova za brendiranje i privlačenje turista u destinaciju. Život, djelo ili sjećanje na jednog književnika, može postati atrakcijska osnova za razvoj književnog turizma u obliku tematske rute (Lekić, Kolesar, Zajec, 2018).

3.3.1. Tragovima Gabriela Garcíje Márqueza

Kolumbijski pisac, novinar, izdavač i politički aktivist Gabriel Garcia Marquez (1927 – 2014) jedan je od najpoznatijih i najčitanijih hispanofonih spisatelja i jedan od najvećih književnika 20. stoljeća uopće. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost. Njegov najpoznatiji roman *Sto godina samoće* ostvarenje je magičnog realizma, književno-umjetničkog smjera koji spaja elemente fantastike i stvarnosti. Kolumbija se promovira kao zemlja magičnog realizma tako da ne čudi što su mnogi posjetitelji privučeni upravo djelima ovog kolumbijskog književnika. Mnoge priče Marquez je smjestio u izmišljeni grad Macondo, za kojeg je inspiracija bio grad Aracataca gdje je književnik proveo rano djetinjstvo. U ovom gradu može se posjetiti škola koju je Gabo, kako ga mnogi od milja zovu, pohađao, muzej s odabranim ulomcima iz njegovih djela, te vidjeti kip Remedios, lik iz djela *Sto godina samoće*. U Bogoti je moguće posjetiti Nacionalno sveučilište na kojem je književnik studirao. Kulturni centar Gabriel García Márquez smjestio se u četvrti La Candelaria. Mjesto je to posvećeno čitanju, umjetnosti i kulturi. Veliki mural s ilustriranom vremenskom crtom Márquezova života nalazi se u blizini. Sljedeći grad na ruti je Cartagena, mjesto radnje nekoliko Márquezovih romana, od kojih je najpoznatiji *Ljubav u doba kolere*. Moguće je vidjeti stvarne ekvivalente mjesta koje je Márquez preinačio. *Route of García Márquez* obuhvaća 40-ak mjesta povezanih sa scenama iz njegovih romana. U gradu Barranquilli moguće je posjetiti bar La Cueva gdje se Gabo sastajao s drugim piscima. Također možete posjetiti Karipski muzej u kojem je moguće vidjeti sobu preuređenu tako da podsjeća na Márquezov ured dok je on kao novinar radio za *El Heraldo*. Mompox je grad netaknute privlačnosti u kojem se odvija radnja djela *General u svom labirintu* koje govori o posljednjim danima Símona Bólivara. Do ovog grada je komplicirano

doći, što na neki način ima i posebnu čar. Za ovaj grad često se kaže da najviše nalikuje Macondo. što osobito privlači posjetitelje koji imaju afinitet prema književnom opusu ovog velikog književnika. Svaki od navedenih gradova nudi posjetiteljima obilaske kojima se može otkriti magičnu Kolumbiju kroz Gabina djela (Rough guides, 2023).

Slika 9. Literarna ruta Gabriel Garcia Marquez, Cartagena

Izvor: <https://www.viator.com/tours/Cartagena/Gabriel-Garcia-Marquez-tour-Cartagena/d4498-25880P4>
(10.8.2023.)

3.3.2. Centar Jane Austen

Za primjer književnog turizma na europskoj razini odabran je muzej posvećen Jane Austen (1775 – 1817), jednoj od najpopularnijih engleskih spisateljica na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće. Njezini romani *Ponos i predrasude*, *Emma* i *Razum i osjećaji* dosad su doživjeli veliki niz ekranizacija. Povijesni muzej Centar Jane Austen smješten je u Bathu u Ujedinjenom Kraljevstvu, gdje je spisateljica živjela i pisala od 1801. godine. Centar je usredotočen na život i djelo Jane Austen, ali i na razdoblje *regentstva* tijekom kojeg je spisateljica djelovala. U Centru je uz stručno vodstvo kostimiranog vodiča moguće vidjeti kako je život u Bathu utjecao na Jane i njezino pisanje. Moguće je zabaviti se isprobavanjem kostima, isprobati kolače i popiti čaj s gospodinom Darcyjem u čajani *Regency*, isprobati pisanje perom i tintom, posjetiti suvenirnicu te se fotografirati sa svjetski poznatom voštanom figurom Jane Austen. Muzej se neprekidno razvija te za cilj ima zabaviti i informirati posjetitelje. Organizira se i Jane Austen festival čije službeno otvorenje započinje spektakularnom *Grand Regency* kostimiranom šetnjom kroz središte Batha (Jane Austen Center, 2023).

Slika 10. Centar Jane Austen, Bath, UK

Izvor: Jane Austen Centre <https://janeausten.co.uk/> (7.8.2023.)

3.3.3. Kulturna ruta Vijeća Europe Put spisateljica

Vijeće Europe zalaže se za izgrađivanje europskog identiteta i za europsku kulturnu integraciju. Vijeće Europe prepoznalo je kulturu kao bitnu poveznicu naroda Europe. Jedan od najvažnijih i najstarijih projekta Vijeća Europe su kulturni itinereri ili kulturne rute. Ciljevi kulturnih ruta su predstavljanje kulturne baštine, bolje razumijevanje europskog kulturnog identiteta te oblikovanje zajedničkog kulturnog prostora. Zahvaljujući kulturnim rutama obogaćena je turistička ponuda jer otkrivaju manje atraktivne i manje poznate destinacije u kojima se potiče kulturni, društveni i ekonomski razvoj. Kulturne rute brinu o očuvanju prirodne i kulturne baštine, promicanju održivog razvoja te poticanju edukativne i kulturne razmjene (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2023). Prva kulturna ruta koju je Vijeće Europe proglasilo 1987. godine je Hodočasnički put Santiago de Compostela. Nakon toga Vijeće Europe i njegove članice shvatile su da su ovakve rute odlična ideja jer čine vidljivima i opipljivima raznolikosti europske kulture (Jelinčić, 2009). Danas postoji 45 kulturnih ruta Vijeće Europe. Svaka od njih uključuje najmanje tri države sa zajedničkim europskim vrijednostima.

Kroz Hrvatsku prolazi 14 kulturnih ruta Vijeća Europe. Jedna od njih je Put spisateljica (*The Women Writers Route*), koji prati život i stvaralaštvo spisateljica na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Ruta vodi posjetitelje na uzbudljivo putovanje povezujući fizičke i simboličke točke njihovih života. Kroz različite aktivnosti ruta je zaslužna za vidljivost spisateljica ističući njihov značaj u europskoj kulturi. U sklopu Rute spisateljica provode se različite vrste događanja:

pripovijedanja, kreativne i edukativne radionice, izložbe, dramske predstave namijenjene različitim dobnim skupinama: djeci predškolske dobi, školarcima, studentima, odraslima, umirovljenicima i stručnjacima (Forum slavenskih kultura, 2023).

Put spisateljica povezuje muzeje, memorijalne centre i čitaonice, javne spomenike uz kombiniranje različitih aktivnosti u 6 različitih zemalja, balansirajući tako između materijalne i nematerijalne baštine. Nastoji se povećati broj spomen mjesta posvećenih zanemarenim ili zaboravljenim spisateljicama (Vijeće Europe, 2023). Ova književna ruta njeguje participativni odnos prema književnoj baštini koju su spisateljice ostavile za sobom, nastoji podići svijest i oblikovati razumijevanje njihove važnosti te jamči njihovo očuvanje za buduće generacije. Osim toga, usmjerena je i na borbu za ljudska i ženska prava na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Uloga slavenskih žena tog razdoblja iznimno je bitna, ali slabo poznata. Među hrvatskim autoricama tog vremena na ruti su se našle Marija Jurić Zagorka (1873 – 1957) i Ivana Brlić-Mažuranić (1874 – 1938).

Ruta spisateljica prolazi kroz grad Ogulin u kojem je Ivanina kuća bajke, jedinstveni multimedijalno-interaktivni centar. Centar je nastao radi predstavljanja književnih djela Ivane Brlić-Mažuranić, najpoznatije hrvatske spisateljice bajki. Grad Ogulin i Ivanina kuća bajke 2023. godine dobili su certifikat Europskog instituta za kulturne rute Vijeća Europe.

Slika 11. Ivanina kuća bajke, Ogulin

Izvor: OG portal, <https://ogportal.com/2022/11/18/ivanina-kuca-bajke-postala-je-dio-jos-jedne-europske-kulturne-rute-europske-rute-bajki/> (15.7.2023.)

3.3.4. Književna ruta Iz Zagorkina pera

Književna ruta Iz Zagorkina pera u Zagrebu promovirana je kao savršena prilika za upoznavanje hrvatske književnice i novinarku Marije Jurić Zagorke i starog duha Zagreba kojeg ona u svojim djelima oživljava. Njezino najpoznatije književno ostvarenje, *Grička vještica* i ostala djela prepuna su pustolovina i ljubavnih zapleta koji bude maštu. Ruta počinje pokraj kipa Marije Jurić Zagorke u Tkalčićevoj ulici. U sklopu ture oživljavaju se pojedine scene opisane u Zagorkinim djelima te sudionici u sat i pol vremena mogu doživjeti čaroliju njezina stvaralaštva i upoznati povijesne osobe koje su književnicu inspirirale na pisanje (Info Zagreb, 2023).

Slika 12. Kip Marije Jurić Zagorke, Zagreb

Izvor: 16 best things to do in Zagreb, Croatia, <https://adarasblogazine.com/things-to-do-in-zagreb-croatia/>
(1.8.2023.)

3.4. KNJIŽEVNO-BICIKLISTIČKE RUTE

Kombinacijom kulturnog i aktivnog turizma putnici mogu doživjeti lokalnu kulturu te istodobno uživati u fizičkim aktivnostima poput pješaćenja ili biciklizma. To može dovesti do dubljeg razumijevanja lokalnog stanovništva i njihove kulture, a istovremeno promicati fizičko zdravlje. (UNWTO, 2023) U daljnjem tekstu navedeni su primjeri dobre prakse u kojima se spajaju obilazak kulturnih, pa i književnih atrakcija i aktivni turizam, osobito cikloturizam.

3.4.1. EuroVelo

Cijeli europski kontinent povezan je mrežom EuroVelo koju čine 17 biciklističkih ruta. Ova mreža sastoji se od preko 90.000 km biciklističkih itinerera namijenjenih cikloturistima. Cilj EuroVelo inicijative je provesti kvalitetne biciklističke rute u svim europskim zemljama, obavijestiti moguće korisnike o njihovom postojanju te potaknuti građane Europe da odaberu bicikl kao sredstvo održivog i zdravog putovanja. Ostvarenje ruta koje su uključene u ovu mrežu provode nacionalne, regionalne i lokalne vlasti, nevladine organizacije i komercijalni pružatelji usluga. EuroVelo je registrirani zaštitni znak Europskog biciklističkog saveza i mogu ga koristiti samo rute koje je saveza odobrio. Hrvatska je dio EuroVelo mreže a neke od hrvatskih ruta su: Najbolje iz Zadarske regije - Bicikliranje hrvatskom obalom Jadrana, Iskustvo Dunava biciklom + brodom / Željezna vrata (Austrija, Hrvatska, Njemačka, Mađarska, Rumunjska, Slovačka) (EuroVelo, 2023).

EuroVelo mreža ujedno je prilika za jedinstveni doživljaj destinacije kroz koju se prolazi, razgledanje kulturnih znamenitosti i upoznavanje baštine. Vozeći se kroz Norvešku, Irsku, Francusku ili Španjolska biciklistima se nudi bogat izbor festivala na otvorenom i brojnih drugih sadržaja (EuroVelo, 2023). Na popisu biciklističkih ruta EuroVelo mreže još uvijek se nije našla ruta isključivo književne tematike. Naime, rute balansiraju između materijalne i nematerijalne baštine, a mnoge od njih kombiniraju oboje, kao hodočasnička biciklistička ruta koja prolazi sjevernom Španjolskom tijekom koje biciklisti imaju priliku upoznati bogatu nematerijalnu kulturnu baštinu tog dijela zemlje. Na slici 13 prikazan je tradicionalni ples koji se izvodi na Sanfermines festivalu u sklopu proslave svetog Fermina, zaštitnika grada Pamplone (EuroVelo, 2023).

Slika 13. Tradicionalni ples, Sanfermines, Pamplona, Španjolska

Izvor: https://en.eurovelo.com/news/2022-09-29_the-cultural-side-of-the-atlantic-events-not-to-miss-for-an-authentic-experience-on-eurovelo-1 (15.7.2023.)

EuroVelo mreža odabrana je za primjer dobre prakse jer se po uzoru na nju, na konceptu održivog i zdravog putovanja koje uključuje zanimljive tematske, umjetničke i kreativne sadržaje, temelji književno-biciklistička ruta po otoku Ugljanu opisana u zadnjem poglavlju ovog rada.

3.4.2. Literarno-biciklistička ruta u Dublinu

James Joyce, Oscar Wilde, William Butler Yeats, Samuel Beckett samo su neki od slavni književnika koji su životom ili književnim djelima vezani za Dublin, UNESCO-ov grad književnosti. Da je glavni irski grad zaista grad književnosti očito je iz brojnih aktivnosti koje se realiziraju u knjižnici Trinity College, književnim muzejima i književnim pubovima zbog kojih je Dublin i danas živahna književna zajednica koja tijekom godine ugošćuje i organizira razna događanja.

Jedna je od aktivnosti koju nudi ovaj grad književnosti je *Literary Bike Tour of Dublin*. Tijekom obilaska grada na biciklima možete posjetiti rodnu kuću G. B. Shawa, kuću na Merrion Square koja je bila Yeatsov dom, vidjeti spomenik Oscaru Wildeu, katedralu svetog Patrika u kojoj je Jonathan Swift bio dekan, staru školu Jamesa Joycea itd. Vrijeme trajanja ove književno-biciklističke rute je oko 2 sata. Može se rezervirati online za popodneve termine od ponedjeljka do petka. Cijena s vodičem je 25 eura, a uključuje i fluorescentni prsluk, kacigu i snack (Cycle tours global, 2023).

Literary Bike Tour of Dublin poslužila je kao nadahnuće za osmišljavanje turističkog proizvoda budući da na razini Hrvatske ne postoje biciklističke rute koje se temelje isključivo na književnoj tematici.

Slika 14. Literarna biciklistička ruta, Dublin

Izvor: <https://cycletoursglobal.com/tour/see-dublin-by-bike/literary-bike-tour> (15.7.2023.)

3.4.3. Veliki otočki izazov biciklom na Korčuli

Za istraživača i putopisca Marka Pola smatra se da je rođen na Korčuli. Na ovom otoku bogate kulturne i povijesne baštine moguće je voziti se biciklom putevima Marka Pola. Ruta kreće iz bilo kojeg mjesta na otoku Korčuli, a na njoj možete otkriti predivne plaže, vidikovce i crkve. Tura može biti jednodnevna ili dvodnevna. Imajući na umu da je Marko Polo bio i putopisac, ova biciklistička ruta motivira bicikliste da se ugledaju na jednog od najčuvenijeg istraživača sa zapada koji je prošao zemljama od Europe do Kine na Putu svile. Marko Polo napisao je poznati putopis *Milion* te ova biciklistička tura može inspirirati i potaknuti na pisanje i dijeljenje uspomena s prekrasnog otoka Korčule. Na taj način ruta u sebi sadrži elemente književnog turizma (Korčula, tourist bord, 2023).

Slika 15. Interaktivna mapa korčulanskih biciklističkih tura

Izvor: KORČULA TOURIST BORD, <https://www.visitkorcula.eu/cro/ciklo-ture.html> (7.8.2023.)

4. LIK I DJELO PETRA PRERADOVIĆA KAO DODIRNA TOČKA OPĆINE PREKO I OPĆINE PITOMAČA

U četvrtom poglavlju naglasak je na liku i djelu pjesnika Petra Preradovića. Kao primjer dobre prakse književnog turizma bit će predstavljen Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* u Grabrovnici, u Općini Pitomača. Ukazat će se i na poveznicu ovog velikog pjesnika s otokom Ugljanom.

4.1. TKO JE BIO PETAR PRERADOVIĆ?

Petar Preradović rodio se 19. ožujka 1818. godine u Grabrovnici kraj Pitomače od majke Pelagije i oca Ivana, krajiškog časnika podrijetlom iz Grubišnog Polja. Jedan je od najcjenjenijih hrvatskih književnika te jedan od najplodnijih pjesnika hrvatskog romantizma.

Slika 16. Petar Preradović

Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50197> (20.10.2023)

Petar kreće u školu u osmoj godini života u Grubišnom polju. Velike promjene zatekle su Petra, njegovu sestru i majku nakon smrti njegova oca Ivana 1828. godine. Petar prvo odlazi na školovanje u Đurđevac, a nakon toga pohađa Vojnički zavod u Bjelovaru. Krajem 1830.

zahvaljujući majci odlazi na Vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto u Austriju gdje se školuje osam godina daleko od doma. Počinje učiti humanističke znanosti te osjećati ljubav prema pjesništvu. U Bečkom Novom mjestu dogodio se strašan požar 1834. godine koji je gotovo uništio čitav grad. U to vrijeme nastaje prva Preradovićeva pjesma na njemačkom jeziku koju pohvaljuje njegov profesor pjesništva što Petra inspirira da piše i dalje. U rujnu 1838. završava akademiju kao poručnik prvoga reda te je uvršten u 33. ugarsku pješačku pukovnicu Bakonyi smještenu u Milanu. Prije stupanja u službu, nakon 8 dugih godina, dolazi u Hrvatsku gdje saznaje o hrvatskom ilirskom preporodu, o vođi pokreta Ljudevitu Gaju i hrvatskom otporu Mađarima. Međutim, Petar je zaboravio materinji jezik te mu je po povratku kući trebalo neko vrijeme da ga ponovno progovori (Medak Gaga, 2018).

U Milanu je 1840. godine upoznao Ivana Kukuljevića Sakcinskog koji je prvi progovorio hrvatskim jezikom u Hrvatskom saboru 1843. godine. Kukuljević ga upoznaje sa svojim pjesmama te potiče Preradovića da hrvatske pjesme prevodi na njemački jezik. S druge strane, na njemačkom jeziku počinje pisati o našim narodnim temama. Nakon Milana dolazi u Zadar 1843. godine gdje će živjeti sljedeće 4 godine. U to vrijeme sreo je i zanesenjaka Špiru Dimitrovića koji mu je približio misli o ostvarenju slavenskog sna. U Zadru Petar upoznaje zanesenog ilirca, liječnika i novinara Antu Kuzmanića koji Preradovića nagovara da napiše pjesmu za prvi broj lista *Zora dalmatinska*. U to vrijeme Petar se zaljubio u lijepu Pavicu De Ponte čija je obitelj posjedovala ljetnikovac u Malom Lukoranu na otoku Ugljanu gdje se vjeruje da je i sastavio budnicu *Zora puca, bit će dana* koja će biti objavljena na naslovnici *Zore Dalmatinske*. Pjesma je naišla na odobravanje te Preradović zanesen nastavlja pisati na hrvatskom jeziku. Dok Petar piše zbirku *Prvenci* posvećene ljubljenoj Pavici dolazi mu poziv za nastavak vojne službe u Pešti. Nakon Pešte Petrova regimenta seli u Paviju pa Mantovu u Italiji. Burne 1848. godine Petar i Pavica vjenčali su se u Dubrovniku. Naime, Pavica se morala naglo odseliti zbog smrti jedne od njezinih sestara kod koje je živjela nakon smrti roditelja. Petar iz Italije dolazi u Zagreb 1849. godine te radi u bojnome odsjeku Banskoga vijeća. U međuvremenu Petar postaje otac, ali i banski pobočnik te je izabran u odbor obnovljene Matice ilirske zajedno s Ivanom Mažuranićem, Stankom Vrazom i drugima. Objavljuje svoju drugu po redu zbirku *Nove pjesme* koja stječe ogromnu popularnost (Kuća Petra Preradovića, 2023).

Petrova supruga Pavica umire 1855. u 27. godini života. Nakon smrti supruge i mlađe kćerke, Petar se s dvoje malene djece seli u Glinu. U osamnaestogodišnju pjevačicu narodnih pjesama i gitaristicu Emiliju Novaković-Đuroabojsku zaljubio se nakon godinu dana. Ubrzo je premješten u Beč. Emilija mu rađa sina 1858. godine, ali ga je četiri godine kasnije oslobodila

ženidbene obveze. Emilija je umrla s 26 godina od tuberkuloze, a njezina prijateljica Evelina Popović preuzela je na sebe odgoj njihova sina.

Preradović je u ponovno vraćen u Beč 1864. godine, a godinu dana kasnije vjenčao se s Emmom Regenerovom rođenom Bleyleben s kojom je dobio sina 1866. godine. Ponovno sudjeluje u ratu u Italiji i imenovan je general-majorom. U međuvremenu priprema novu zbirku pjesama. Na veliku žalost umire mu kćer. Dvije godine kasnije u Hrvatskoj se počinje govoriti kako ga žele postaviti za bana, no on se za tu poziciju nije otimao. 1872. godine počinju njegovi zdravstveni problemi sa slezenom i umire 18. kolovoza iste godine u gradu Fahrafeldu u Austriji u 55. godini života. Sahranjen je u Beču, ali su njegovi posmrtni ostatci 1879. godine dopremljeni u Zagreb. Na željezničkom kolodvoru tadašnji gradonačelnik, književnik August Šenoa održao je zanosan govor i spjevao Himnu Petru Preradoviću koju je skladao Ivan pl. Zajc. Šenoa je u svom govoru naglasio koliko je hrvatski narod sretan da je Preradovića sudbina vratila u kolijevku hrvatstva gdje je ljudima upravo tada trebala njegova misao o idealizmu (Medak Gaga, 2018). Napokon, nakon posmrtno svečanosti u zagrebačkoj katedrali, Petar Preradović svoje je posljednje počivalište pronašao na Mirogojskom groblju u Zagrebu te mu se tako ispunila želja da se vrati domovini Hrvatskoj. Nadgrobni spomenik izradio mu je kipar Ivan Rendić. Danas brojne škole, ulice i trгови nose njegovo ime te su postavljene brojne spomen ploče i spomenici diljem Hrvatske (Kuća Petra Preradovića, 2023).

Slika 17. Grob Petra Preradovića, Mirogoj, Zagreb

Izvor: Kuća Petra Preradovića, <http://www.preradovic.eu/hr/posjet-spomeniku-petra-preradovica-na-mirogoj/56/>

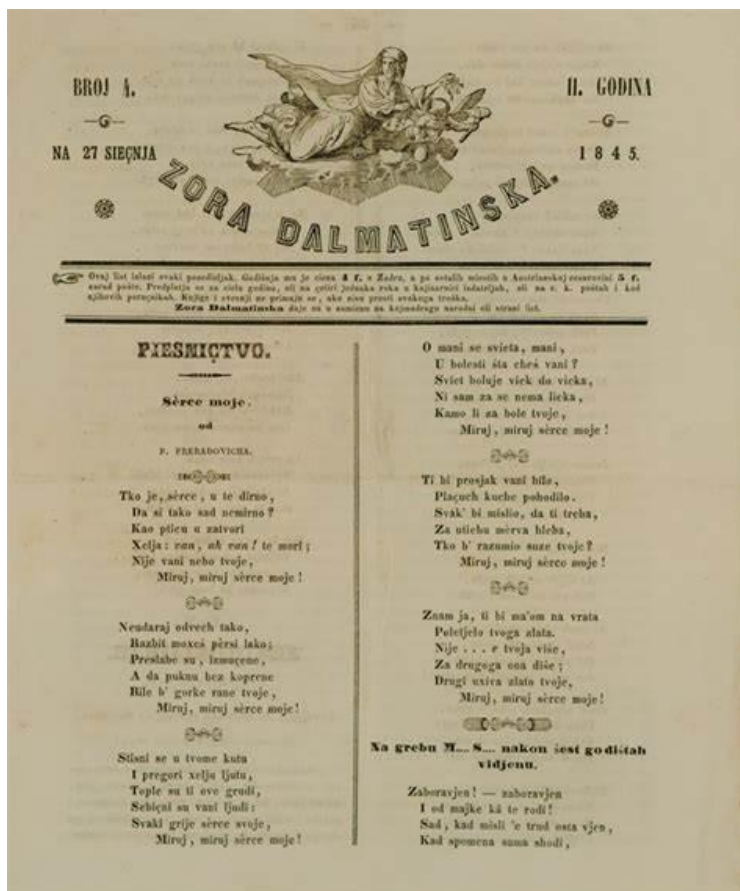
(3.9.2023.)

4.2. PRERADOVIĆEVO KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO

Preradović je počeo pisati na njemačkom jeziku. Njegovi uzori bili su njemački filozof Herder te stvaralaštvo Byrona, Goethea, Schillera i drugih romantičara. Neka od njegovih djela na njemačkom su: *Prošlost, Sadašnjost, Budućnost, Portret razbojnika*. Karakteristike njemačke romantičarske poezije su čežnja, ideali, pa čak i egzotični elementi. Ljubavni kanconijer *Pjesme Lini* napisao je oko 1850. godine (Hrvatska enciklopedija, 2023).

Za života je objavio dvije zbirke pjesama na hrvatskom jeziku. Zbirku *Prvenci* (1846.) napisao je u Malom Lukoranu i Zadru, a *Nove pjesme* (1851.) u Zagrebu. Pisao je sonete, himne, ode, prigodnice, balade, elegije, romance i nadgrobnice. Njegovo stvaralaštvo je često inspirirano domoljubnim motivima. U preporodnom časopisu *Zori Dalmatinskoj* objavljene su: *Zora puca, bit će dana, Putnik* i druge pjesme. Brojne njegove pjesme objavljene su posthumno (Buljac, 2021).

Slika 18. Zora Dalmatinska s objavljenim stihovima Petra Preradovića

Izvor: <https://th.bing.com/th/id/R.4c47a63060a3e9992aa1974adef9a813?rik=fkLi7zKd6eZDUg&riu>

(20.10.2023.)

Hrvatskom jeziku posvetio je ode *Rodu o jeziku* iz 1860. i *Jezik roda moga* iz 1862. u kojoj hvali njegovu zvučnost: „Kao vječno more sinje/ U kretu si gipkom, lakom,/ Podaje se dahu svakom, /i mreška se i propinje,/ (Kakva moć je vjetra koga) - / Zuji, zveči, zvoni, zvuči, /Šumi, grmi, tutnji, huči - / To je jezik roda moga!“ (Preradović, 1996: 60)

Za Preradovićevu liriku karakteristični su aforizmi, kratke, jasne i sažete misli (Hrvatski jezični portal, 2023), npr. „Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči,/ Tuđi poštuj, a svojim se diči!“ (Preradović, 1996: 56). Preradovićevi aforistični stihovi su često citirani, kao npr. stihovi iz ode *Rodu o jeziku* u kojoj se osvrće na jezik kao obilježje identiteta: „Svaka zvijezda svojim svjetlom sijeva,/ Svaka ptica svojim glasom spijeva (Preradović, 1996: 55)“.

Preradović se okušao i u epici. Sastavio je religiozni deseterački spjev u četiri pjevanja *Prvi ljudi* (Leptir, 1862). U drami *Kraljević Marko* Preradović veliča južnoslavenska plemena kroz lik kraljevića Marka (Hrvatska enciklopedija, 2023). Kao u pjesništvu tako i u prevođenju, Preradović počinje djelovati na njemačkom jeziku za vrijeme školovanja, a kasnije prevodi s hrvatskog i na hrvatski. Poznao je gotovo sve slavenske jezike, francuski, talijanski, njemački i engleski (Buljac, 2021).

4.3. INTERPRETACIJSKI CENTAR KUĆA PETRA PRERADOVIĆA U GRABROVNICI

Grabrovnica je rodno mjesto Petra Preradovića. Ovo malo naselje nalazi se u Općini Pitomača, u Virovitičko-podravskoj županiji, uz samu granicu s Mađarskom. Rodna kuća Petra Preradovića izgrađena je 1775. godine. Kroz povijest je služila kao graničarska postaja, lugarnica i skladište poljoprivredne zadruge. Dosad je obnavljana nekoliko puta. Zabilježena je obnova 1909. godine kada je na kuću postavljena bijela mramorna ploča te 1962. godine kada počinje obnova za proslavu obilježavanja 150 godina od Preradovićeve rođenja (Barčan, Miklošević, Rešetar, 2020). Kuća je u najnovije vrijeme ponovno obnovljena zahvaljujući fondovima Europske unije.

Interreg projekt prekogranične suradnje „*Preradović&Csokonai*“ - proslava pjesnika romantizma u prekograničnom području započeo je 1. listopada 2017., a završio 31. siječnja 2019. godine. Projekt se provodio u Općini Pitomača na hrvatskoj strani i u gradu Csurg na mađarskoj strani. Projekt je usmjeren na zajedničke vrijednosti i zajedničko korištenje kulturne baštine. Zahvaljujući projektu obnovljena je rodna kuća Petra Preradovića u Grabrovnici i Muzej Csokonai u gradu Csurg. Instalirani su interaktivni audio i vizualni materijali, provedene

brojne strateške aktivnosti i književna događanja. To su na primjer večeri poezije, književne rasprave, radionice, natjecanja u školskoj poeziji i narodnim plesovima i brojne druge aktivnosti (Medak Gaga, 2018).

Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* službeno je otvoren 13. lipnja 2019. godine. Zahvaljujući projektu obnovljen je krov, uređena fasada te je postavljena nova stolarija. Iako do 2019. godine podrum i potkrovlje nisu bili dio izložbenog prostora, ovim projektom i oni su to postali. Nadalje, uređen je i okoliš, staze i parkiralište. Ekranne i projektore sufinancirali su Hrvatska turistička zajednica i Ministarstvo turizma. Muzejska koncepcija i novi postav realizirani su zahvaljujući suradnji brojnih hrvatskih, ali i inozemnih institucija. Građu su ustupili Hrvatski državni arhiv, Muzej grada Zagreba, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Muzejski dokumentacijski centar, Kuća Šenoa, Austrijski državni arhiv, Muzej češke literature i brojni drugi.

Slika 19. Obnovljena kuća Petra Preradovića

Izvor: Gloria, <https://www.gloria.hr/gl/lifestyle/putovanja/zivciraju-vas-guzve-na-plazama-umjesto-mora-odaberite-plemicku-rutu-s-prekrasnom-prirodom-i-velebnim-dvorcima-9088598> (3.9.2023.)

Kuća se sastoji se od ulaznog dijela nakon kojeg slijede tri zasebne prostorije posvećene različitim temama te potkrovlje i podrum. U njoj je uspješno ostvaren spoj kulturno-povijesnih artefakata, biografske građe i poetskih elemenata (Barčan, Miklošević, Rešetar, 2019), čime se želi lokalnoj zajednici te domaćim i stranim posjetiteljima približiti povijest i kulturu ovoga kraja. Multimedijalni eksponat Virtualna stvarnost prikazuje 3D rekonstrukciju Preradovićeve rodne kuće na samom ulazu. U prvoj izložbenoj prostoriji moguće je vidjeti pregled života u zavičaju te dobiti uvid u djetinjstvo i školske dana Petra Preradovića. Namjera druge prostorije

je posjetiteljima približiti Petrove vojne putove. Dvorana je plave boje baš poput Petrove vojne odore. Treća izložbena dvorana, ujedno je najveća dvorana te je posvećena pjesništvu Petra Preradovića. Kreativnog je i interaktivnog karaktera. Neke od pjesama koje su vizualno prezentirane u dvorani su: *Zora puca, bit će dana, Miruj, Rodu o jeziku, Djed i unuk* i brojne druge. Posjetitelji tako mogu zajednički slagati stihove i kvizove, dovršavati pjesme, npr. *Zora puca* i *Što je ljubav*, kako bi na zabavan način ponovili i utvrdili sve ono što su Centru naučili. Podrum, simboličnog naziva Susreti, mjesto je gdje se posjetitelji suočavaju s hologramom Petra Preradovića. U potkrovlju Kuće moguće je steći uvid u teorijska, likovna, glazbena i književna djela drugih umjetnika na temu Preradovićeve života i djela te naučiti o obitelji i nasljednicima Petra Preradovića. Nadalje, moguće je poslušati uglazbljene Preradoviće pjesama, među kojima je i osobito popularna verzija pjesme *Miruj, miruj srce moje* Paje Kolarića koju izvode Jacques Houdek i Rade Šerbedžija, te pjesme *Pozdrav domovini, Svraćanje* i druge. Na kraju postava posjetitelji mogu pogledati 20-minutni igrano-dokumentarni film *Ja, Preradović* (Kuća Petra Preradovića, 2023).

Kako bi se unaprijedila ponuda kulturnog turizma Interpretacijski centar je na prvu godišnjicu dobio novi sadržaj – Petrov vrt. Sastoji se od labirinta prepunog raznolikog bilja i fiksnih instalacija odnosno igračaka za djecu. U drugoj fazi, predviđa se uređenje prostora za sjedenje i čitanje, prostora za bicikliste i ljuljačke za djecu Petrov vrt je stajalište za bicikliste i jedno od stajališta biciklijade u Pitomači (Kuća Petra Preradovića, 2023). To je primjer povezivanja biciklizma i ostavštine Petra Preradovića, što je ujedno i cilj turističkog proizvoda koji će kao kreativan doprinos ovom radu biti detaljno opisan u šestom poglavlju.

Slika 20. Petrov vrt, Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića*

Izvor: Petrov vrt, bajkovit prostor za uživanje s obitelji, <http://www.preradovic.eu/hr/petrov-vrt-bajkovit-prostor-za-uzivanje-s-obitelji/124/> (5.9.2023.)

Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* ključan je za razvoj književnog turizma u Grabrovnici, općini Pitomača i Virovitičko-podravskoj županiji. Dojmovi posjetitelja različitih dobnih skupina su više nego pozitivni. Planiraju se brojni sadržaji i aktivnosti koji će privući još veći broj posjetitelja iz Hrvatske i inozemstva (Prilog 4).

4.4. NASLJEĐE PETRA PRERADOVIĆA NA OTOKU UGLJANU

Mali Lukoran, jedan od šest zaseoka naselja Lukoran, prema predaji, mjesto je gdje je Petar Preradović, tijekom boravka u vrtu ljetnikovca obitelji De Ponte sredinom 19. stoljeća, očaran izlaskom sunca, napisao budnicu *Zora puca, bit će dana*. U želji da se trajno sačuva uspomena na pjesnika, Općina Preko i Pučko otvoreno učilište Dom na žalu Preko u kolovozu 2017. godine pokrenuli su manifestaciju *Dani Petra Preradovića*. Ovom manifestacijom želi se podsjetiti na boravak velikog pjesnika na ovom otoku i predstaviti njegovo stvaralaštvo svima koji na otoku žive, ali i onima koji na otok dolaze.

Na 200. godišnjicu rođenja Petra Preradovića, 18. kolovoza 2017., ispred ljetnikovca De Ponte u Malom Lukoranu postavljena je tematska mozaik-klupa. Unikatne mozaik-klupe autorsko su djelo umjetnice Božice Kliman te su dio projekta „Svako misto svoju klupu ima” Turističke zajednice mjesta Ugljan. Autorica je inspiraciju za unikatnu mozaik-klupu pronašla u Preradovićevoj budnici *Zora puca*. Stanovnici Malog Lukorana nazivaju je Petrova klupa te se na njoj rado fotografiraju, razgovaraju i provode vrijeme.

Slika 21. Petrova klupa, Mali Lukoran

Izvor: Kuća Petra Preradovića, <http://www.preradovic.eu/hr/kategorija/prica-mjeseca/3/> (25.9.2023.)

Na drugim po redu *Danima Petra Preradovića* u POU Dom na žalu Preko održana su predavanja o životu i djelu Petra Preradovića i njegovoj velikoj ljubavi prema Pavici De Ponte. U sklopu trećih *Dana Petra Preradovića*, ljetnikovac obitelji De Ponte u Malom Lukoranu posjetili su učenici OŠ Petra Preradovića iz Zadra, dok su u POU Preko održana prigodna predavanja (Naši školji, 2023). Četvrte *Dane Petra Preradovića* 2021. godine obilježila je suradnja POU Dom na Žalu i Općine Preko te Interpretacijskog centra *Kuća Petra Preradovića*. U sklopu suradnje snimljen je promotivni video Preradović i Pavica. Film govori o životu, djelovanju Petra Preradovića i velikoj ljubavi s Pavicom De Ponte. Snimljen je u Malom Lukoranu (Naši školji, 2023). Na petim *Danima Petra Preradovića* Likovni klub Duga i Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* gostovali su u Općini Preko. Petrov rodni kraj Grabrovnice prikazali su umjetnici iz Pitomače uz prigodan program. Ovom, već drugom po redu suradnjom povezale su se dvije općine koje dijele nasljeđe Petra Preradovića, kulturne vrijednosti i ljubav prema umjetnosti (Kuća Petra Preradovića, 2023). Za šeste *Dane Petra Preradovića* predviđena je još jedna suradnja i povezivanje Općine Preko i Općine Pitomača. Općina Preko planira posjetiti Petrov rodni kraj Grabrovnice i Kuću Petra Preradovića na jesen 2023. godine.

5. STAVOVI TURISTIČKIH DJELATNIKA I ČLANOVA LOKALNE SAMOUPRAVE O KNJIŽEVNOM TURIZMU

U petom poglavlju bit će predstavljeni rezultati empirijskog istraživanja provedenog u obliku intervjua s članovima lokalne samouprave i djelatnicima turističkog sektora u Preku i Pitomači. Poznato je da turističke zajednice, općine i pojedinci kontinuirano surađuju kako bi poboljšali i unaprijedili turističku ponudu. Intervjuom se željelo ispitati njihovo mišljenje o uključivanju elemenata književne baštine u turističku ponudu.

5.1. INTERVJU I ODABIR SUGOVORNIKA

Primarno empirijsko istraživanje u ovom radu provedeno je u obliku intervjua s četiri ispitanika. Tri intervjua provedena su uživo u Preku dok je jedan intervju realiziran telefonskim pozivom budući da je Općina Preko odgodila svoj posjet Općini Pitomača i Interpretacijskom centru *Kuća Petra Preradovića*. Ciljevi intervjua su ispitati stavove lokalne uprave i turističkih djelatnika vezano za trenutno stanje književnog turizma te ideje i planove za njegovo unaprjeđenje. Postavljenim pitanjima želi se saznati može li se govoriti o postojanju književnog turizma na otoku Ugljanu, postoje li trenutno osmišljeni književni itinerari, jesu li prepoznate i valorizirane lokacije vezane za književnu baštinu te kako Preko i Grabrovnica zajedničkim snagama mogu raditi na unaprjeđenju književnog turizma i promicanju imena Petra Preradovića?

Prvi intervju proveden je s idejnom začetnicom manifestacije *Dani Petra Preradovića*, novinarkom Andrinom Luić koja se prije desetak godina doselila u Mali Lukoran. Andrina Luić piše za Naše školje, Informativni portal Općine Preko i zadarskih otoka. Intervju je proveden u Malom Lukoranu. Sljedeća dva intervjua provedena su s načelnikom Općine Preko, Jurom Brižićem i direktorom Turističke zajednice Općine Preko, Ivanom Košta. Djelovanje lokalne samouprave i turističke zajednice presudno je za razvoj književnog turizma. Njihova suradnja je ključan faktor za stvaranje ozračja potrebnog za unaprjeđenje ove vrste turizma. Oba intervjua provedena su u Preku. Posljednji u nizu intervjua realiziran je telefonskim putem s voditeljem Interpretacijskog centra *Kuća Petra Preradovića* u Grabrovnici, gospodinom Srećkom Mijatovićem. Centar već godinama organizira kulturne programe kojima se nastoji očuvati ime Petra Preradovića. Budući da je u četvrtom poglavlju Petrova kuća odabrana za primjer dobre prakse, postavljenim pitanjima nastojalo se doći do odgovora koji mogu poslužiti

kao inspiracija i vodilja za promociju Preradovićevog imena i unaprjeđenje književnog turizma na otoku Ugljanu.

5.2. OSVRT NA INTERVJU

Nakon provedenih intervjua može se zaključiti da se član lokalne samouprave i djelatnik turističkog sektora otoka Ugljana slažu da potencijal književne baštine otoka nije dovoljno iskorišten te da za njezinu valorizaciju itekako ima prostora i argumenata. Manifestacija *Dani Petra Preradovića* zasada je jedini kulturno-književni program kojim se slavi neko književno ime značajno za otok Ugljan.

U razgovoru s novinarkom, gospođom Andrinom Luić dala se naslutiti njezina želja i volja za pronalaženje načina kojim bi se manifestacija *Dani Petra Preradovića* približila široj publici, osobito mlađim generacijama. Zadovoljna je dosadašnjim aktivnostima, ali smatra da se manifestacija ne smije udaljiti od prvotne ideje i razvijati u smjeru preobrazbe u znanstveni skup jer time možda neće naći put do željene šire publike.

U intervjuu s načelnikom Općine Preko, Jurom Brižićem došlo se do saznanja da je posljednjih godina izrađena mreža biciklističkih staza na otoku, dok je trenutno naglasak na uređivanju pješačkih staza te da se intenzivno radi na osmišljavanju kulturnih staza i ruta.

Direktor Turističke zajednice, Ivan Košta potvrdio je kako je trenutno naglasak na kulturnim rutama te naveo kako se posjetitelji otoka Ugljana zanimaju za kulturne sadržaje. Smatra da se kulturni turizam može kombinirati s aktivnim turizmom, osobito cikloturizmom budući da je otok Ugljan destinacija koja posljednjih godina privlači značajan broj biciklista svih dobnih skupina.

Nakon provedenog intervjua s voditeljem Interpretacijskog centra *Kuća Petra Preradovića* u Grabrovnici, Srećkom Mijatovićem, došlo se do zanimljivih odgovora na pitanje koje su aktivnosti najzanimljivije posjetiteljima. Posebno je istaknuo interes djece i mladih za digitalne sadržaje i mogućnost konkretne usporedbe vlastitog iskustva djetinjstva i školovanja sa životom Petra Preradovića. Konstatirano je da su djelatnici Centra zadovoljni dosadašnjim rezultatima, ali da pokušavaju pronaći načine kako privući veći broj posjetitelja. Pritom se osobito misli na mlađe generacije i strane posjetitelje.

Dosadašnjom suradnjom Općine Preko i Općine Pitomača zadovoljni su svi ispitanici te s oduševljenjem promišljaju nove projekte na kojima će nastaviti njegovati svoje

prijateljstvo, očuvati uspomenu na velikog pjesnika te zajedničkim snagama promicati književni turizam.

Slika 22. Novinarka Andrina Luić

Izvor: https://i0.wp.com/www.antenzadar.hr/wp-content/uploads/2021/05/Andrina-Luic_-3.jpg?fit=2000%2C1333&ssl=1 (23.10.2023.)

6. KULTURNO-TURISTIČKI PROIZVOD I MOGUĆNOST RAZVOJA KNJIŽEVNOG TURIZMA NA OTOKU UGLJANU

„I onda, imam prirodu, umjetnost i poeziju,
i ako to nije dovoljno, što jest?“ (Vincent van Gogh)

Poglavlje detaljno opisuje osmišljeni turistički proizvod *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* od ideje do uvjeta potrebnih za njezinu realizaciju. Kako je u drugom poglavlju rada naglašeno, otok Ugljan bogat je kulturnim i prirodnim atrakcijama. Neke od njih nažalost još uvijek nisu dovoljno valorizirane. Ovaj bi turistički proizvod bio od velike važnosti za lokalnu zajednicu zbog očuvanja uspomene na književnika Petra Preradovića, ali i za turiste i posjetitelje otoka Ugljana jer bi ova kulturna ruta zasigurno obogatila turističku ponudu, a moguće i produžila turističku sezonu, osobito u kombinaciji s nekim drugim turističkim proizvodima. Osim navedene kulturne rute bit će navedene i druge ideje za daljnji razvoj i promociju književnog turizma na otoku Ugljanu.

6.1. KNJIŽEVNO-BICIKLISTIČKA RUTA PETAR PRERADOVIĆ

Osmišljavanju ideje književno-biciklističke rute pristupilo se na način da se sagleda slične postojeće turističke proizvode te da se na temelju istraživanja i primjera dobre prakse na lokalno tržište doda inovativna i kreativna komponenta (Larson, 2011). Naziv novog turističkog proizvoda je *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* a odnosi se na rutu koja kombinira cikloturizam i književni turizam vožnjom od Preka do mjesta Ugljan. Ruta bi bila namijenjena različitim dobnim skupinama (djeca, mladi, odrasli, obitelji s djecom i umirovljenici), svima onima koji žele istražiti otok na pomalo neobičan i kreativan način, kako ljubiteljima prirode i aktivnog turizma, tako i zaljubljenicima u umjetnost. Osim toga, ruta bi bila namijenjena lokalnom stanovništvu koje prečesto zaboravlja na svoju kulturnu i povijesnu baštinu, ali i turistima, budući da iz godine u godinu raste broj posjetitelja koji otok Ugljan obilaze biciklima. Ruta bi se na neki način mogla uključiti i u školski kurikulum, osobito na Svjetski dan knjige (23. travnja), Svjetski dan čitanja naglas i Svjetski dan bicikla (3. lipnja).

Ideja o kreativno-biciklističkoj ruti nastala je iz želje da se spoje elementi književnog, kreativnog i cikloturizma na način da se predstavi ime Petra Preradovića koje turistima, ali često i lokalnom stanovništvu, nije pretjerano poznato. Elementi književnog turizma povezali bi se s likovnom umjetnosti budući da bi ruta pratila i lokacije na kojima su postavljene unikatne

mozaik-klupice koje već godinama izrađuje umjetnica Božica Kliman. Razlog tome je što upravo jedna od tih klupica nosi Petrovo ime, podsjećajući prolaznike na mjesto gdje je, prema predaji, pjesnik pisao i stvarao svoja djela. Sve klupice, pa tako i potonja u Malom Lukoranu, smještene su na prekrasnim lokacijama s kojih se pruža pogled na očaravajući pejzaž koji je nadahnuo i samog Petra Preradovića na književno stvaranje.

6.1.1. Program rute

Program rute sastoji se od sljedećih aktivnosti koje se međusobno nadopunjuju:

- 1) Vožnja biciklom od Preka do ljetnikovca De Ponte u Malom Lukoranu
- 2) *Storytelling: Tko je Petar Preradović?*
- 3) Nastavak vožnje biciklom prema Ugljanu
- 4) Obilazak unikatnih mozaik klupica i *storytelling: Da klupice imaju uši*
- 5) Povratak i vožnja prema Malom Lukoranu
- 6) Petrov park i 30 minuta kreativnosti
- 7) Vožnja prema Preku
- 8) Gledanje promotivnog videa Preradović i Pavica u POU Dom na žalu Preko
- 9) Preuzimanje poklon paketa u galeriji Dom na žalu POU Preko, razgledavanje izložbe i degustacija fritula.

Predviđeno razdoblje održavanja biciklističke rute kao turističkog proizvoda bilo bi od travnja do studenog. Ovisno o dogovoru o najmu bicikla s turističkom agencijom, na rutu bi bilo moguće otići u jutarnjim terminima od 8-11h i večernjim terminima od 18-21h, od ponedjeljka do subote ili u terminima po dogovoru. Sat početka i završetka same rute bio bi podložan promjenama ovisno o godišnjem dobu, vremenskim uvjetima i potrebama grupe. U nastavku će se pobliže opisati svaka od navedenih aktivnosti.

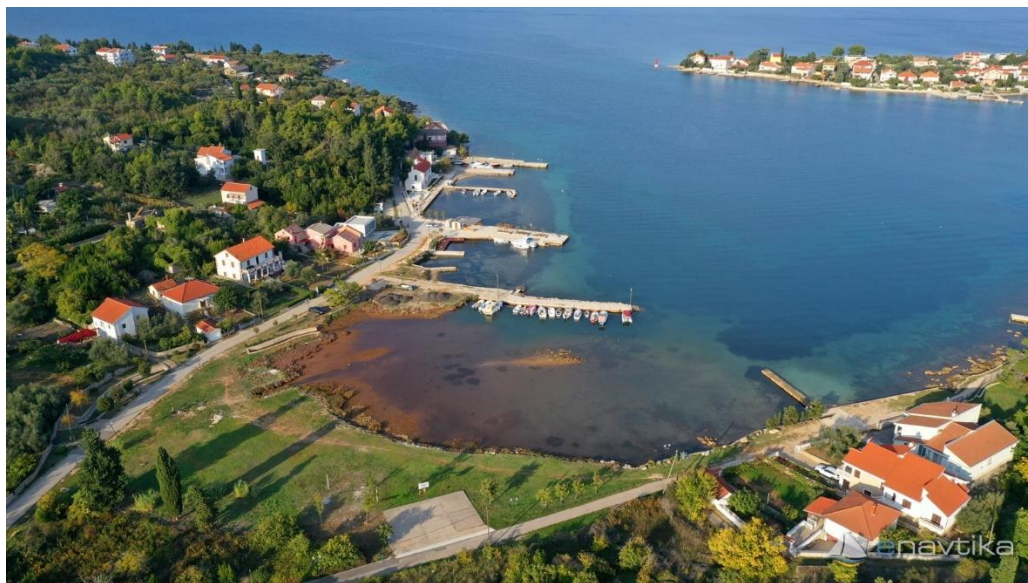
Nulta aktivnost je iznajmljivanje bicikla u turističkoj agenciji u Preku. Velika je prednost što se turistička agencija nalazi u istom kompleksu gdje i Turistička zajednica Preko i Pučko otvoreno učilište Preko, što bi bilo pogodno za promociju novog turističkog proizvoda budući da bi djelatnici turističke zajednice i turističke agencije informirali turiste o književno-biciklističkoj ruti.

PREKO – POLJANA – SUTOMIŠĆICA – MALI LUKORAN

Nakon iznajmljivanja bicikla slijedi početak vožnje prema zaseoku Mali Lukoran do ljetnikovca De Ponte. Vožnja traje maksimalno 20 minuta ovisno o dobi i potrebama grupe.

Vožnjom se prolazi kroz naselja Poljana i Sutomišćica. U Malom Lukoranu vrijeme je za *storytelling*. Vodič će ispričati priču o Petru Preradoviću, ljetnikovcu obitelji De Ponte, Petrovom parku, Petrovoj bisti i Petrovoj klupici. Ovdje će vodič nagovijestiti priču o klupici kao mjestu društvenog života, okupljanja starih i mladih, šala i lamentiranja, prijenosa priča s generacije na generaciju.

Slika 23. Panorama: Mali Lukoran

Izvor: https://enavtika.si/images/galleries/lukoran-mali/Lukoran_Mali_Ugljan_04.jpg (23.10.2023.)

MALI LUKORAN – UGLJAN

Druga aktivnost je vožnja od Malog Lukorana do mjesta Ugljan, bez zadržavanja. Ovisno o biciklističkim sposobnostima i kapacitetu grupe, ovaj dio rute bi trajao maksimalno 30-ak minuta. Jedan dio rute je malo zahtjevniji i za određene skupine sudionika najpraktičnije bi bilo iznajmljivanje električnog bicikla.

U mjestu Ugljan provodi se treća aktivnost, obilazak unikatnih mozaik klupica autorice Božice Kliman. Ovisno o kapacitetu i potrebama grupe običi će se određen broj klupica. Na klupicama lokalno stanovništvo komunicira na svom mjesnom govoru, stoga su one važne i za njegovo očuvanje. Predviđeno je i vrijeme za slikanje na ovim popularnim *selfie-points*.

UGLJAN – MALI LUKORAN

Nakon obilaska mjesta Ugljan i mozaik klupica predviđen je povratak i vožnja prema Malom Lukoranu u trajanju oko pola sata, ovisno o kapacitetu, sposobnosti, dobi sudionika, ali

i o broju posjećenih klupica budući da su one dosta raspršene po zaseocima mjesta Ugljan. U Malom Lukoranu predviđeno je vrijeme je za predah i kreativne minute. U dogovoru s obližnjim kafićem na mulu na kojem se nalazi Petrova klupica, uz svaku kupljenu kavu ili drugi napitak bit će poslužene i energetske pločice od suhih smokava.

Što se kreativnih minuta tiče, biciklisti će imati 20-30 minuta za odmor, uživanje i kreativnost. U istom kafiću čekat će ih materijal za pisanje i crtanje te će svi oni koji to budu željeli moći pisati stihove u istom parku gdje je nekad pisao veliki Petar Preradović. Oni koji budu inspirirani za crtanje, moći će svoju inspiraciju prenijeti na papir, bilo to na Petrovoj klupi, u Petrovom parku ili na rivici uz more. Ljubitelji fotografije koji budu nadahnuti moći će fotografirati svojim pametnim telefonima. Biciklisti će, ukoliko to žele, fotografije poslati na email Pučkog otvorenog učilišta Preko. Svi oni koji žele ostavit će svoje stihove i crteže u za to posebno predviđenu kutiju te će se vodič pobrinuti za njihovo sakupljanje i pospremanje. Rezultati kreativnog stvaranja (fotografije, crteži i slike te stihovi) bit će prikazani krajem ljetne sezone u galeriji Pučko otvoreno učilište Dom na Žalu u Preku na izložbi na kojoj će se moći vidjeti svi radovi nastali na *Književno-biciklističkoj ruti Petar Preradović*.

MALI LUKORAN – PREKO

Šesta i sedma aktivnost uključuju povratak u Preko i vraćanje iznajmljenih bicikla u turističku agenciju u Preku. Vožnja od Malog Lukorana do Preka traje 20-ak minuta. Osmu aktivnost bit će gledanje kratkog promidžbenog videa Preradović i Pavica u galeriji Pučkog otvorenog učilišta. Petominutni film je nastao u sklopu manifestacije obilježavanja četvrtih po redu *Dana Petra Preradovića*. Snimljen je na autentičnim lokacijama u Malom Lukoranu te prati priču Petra Preradovića i Pavice De Ponte (Petrove prve supruge) Video je moguće pogledati na linku u nastavku <https://youtu.be/AEND-aMkXT8>. Video trenutno nema prijevoda na engleski jezik što će kasnije biti naglašeno kod organizacijskih i financijskih uvjeta.

Deveta aktivnost je preuzimanje poklon paketa koji se sastoji od mape otoka Ugljana s istaknutom aplikacijom *Adventure Island Ugljan* na kojoj je moguće vidjeti ostale biciklističke (ali i druge) rute na otoku Ugljanu. Poklon paket sadržavat će i straničnik sa stihovima Petra Preradovića te malu bočicu maslinovog ulja (200ml). Nakon toga slijedi razgledavanje galerije POU Dom na žalu u kojoj se tijekom ljetne sezone organiziraju izložbe lokalnih i hrvatskih umjetnika uz degustaciju *prijeških* fritula.

Slika 24. POU Dom na žalu, Preko

Izvor: Andrina Luić, arhiva

6.1.2. Obilježja rute i osvrt na usporedive rute

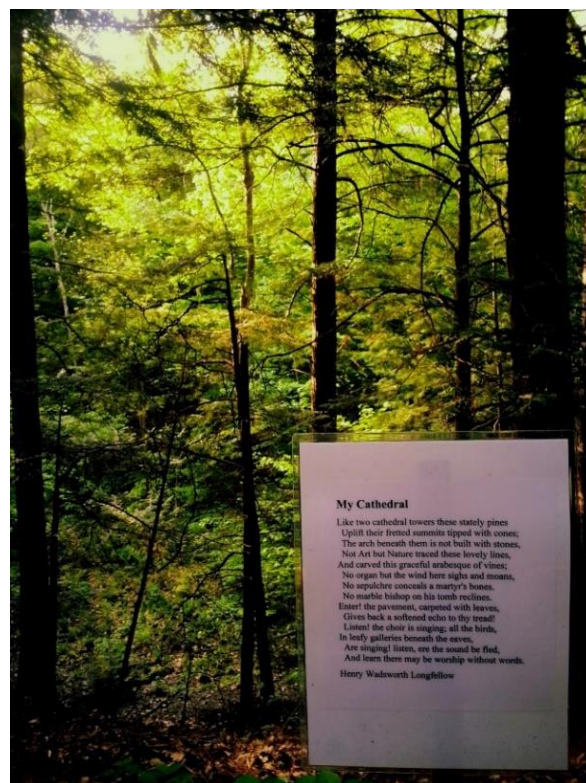
Ovaj turistički proizvod osmišljen je kao spoj doživljaja prirodne i kulturne baštine, iskustva učenja i kreativnog izražavanja radi ispunjenja „stvaralačke i kulturne znatiželje“ (Gredičak, 2008) i aktivnog turizma. Taj spoj ostvaruje se u novoj kulturnoj ruti koja uključuje vožnju biciklom, upoznavanja sudionika s književnim stvaralaštvom Petra Preradovića i obilazak mozaik klupica.

Prepoznaje se i interpretira poveznica između destinacije i književnika. Od resursa, u ovom slučaju književne baštine, stvara se atrakcija. Uspješnost turističkog proizvoda ovisi o njegovoj interpretaciji. Turistički proizvod trebao bi turistima pružiti neki doživljaj i pobuditi emocije. Nije dovoljno samo razgledati znamenitosti već je u njih potrebno udahnuti život i ispričati priču. Upravo zbog navedenog, *storytelling* odnosno vještina pričanja priča, je bitna sastavnica ove rute. *Storytelling* je snaga priče i spona između pripovjedača i publike. Unikatne mozaik-klupice prepoznate su kao vrijedne točke zaustavljanja u sklopu književne rute Petar Preradović budući da je prva klupica na ruti upravo Petrova klupa. Kreativne minute povezuju pisanje, slikanje i fotografiju, ali sve aktivnosti vode Petru Preradoviću i događaju se na književnim mjestima na kojima je on sam stvarao svoja djela (Petrov park, Petrova klupa, ljetnikovac De Ponte). Korisnici rute pozvani su da i sami budu kreativni i nadahnuti neizmjernom ljepotom prirode, baš kao što je njome bio inspiriran Petar Preradović.

Bicikl je predložen kao prijevozno sredstvo na kojem bi se odvijala osmišljena ruta zbog duljine rute i udaljenosti između naselja Preko, Mali Lukoran i Ugljan. Drugi razlog tome je što je aktivni turizam, a osobito cikloturizam, posljednjih godina vrlo popularan na otoku Ugljanu. Nesumnjivo, ruta bi se mogla prilagoditi i na pješački itinerar, s tim da bi ovisno o dobi sudionika i kapacitetu grupe, bilo moguće odabrati između rute A i B. Ruta A bila bi lakša i kraća ruta od Preka do Malog Lukorana (+ povratak), a ruta B bila bi zahtjevnija i vremenski duža te bi se odvijala od Preka do Ugljana (+ povratak). Isto bi se moglo primijeniti i na biciklistički itinerar pa bi ruta A obuhvatila samo Mali Lukoran, a ruta B mjesto Ugljan i potencijalno sve dosad izrađene mozaik-klupice.

Najvažniji segment koji trenutno nedostaje da bi ova ruta poprimila obilježja književne rute jesu table sa stihovima Petra Preradovića koje bi pratile čitavu rutu od Preka do Ugljana. Table nisu navedene u aktivnostima budući da one fizički zasad ne postoje. Usporedivi primjer dobre prakse može biti staza *Poetry walk* u Državnom parku Niquette Bay (Vermont, SAD). Kroz čitav park postavljene su ploče sa stihovima poznatih autora, kao što su Walt Whitman i E. E. Cummings, i lokalnih pjesnika. Na kraju rute postavljeni su kutija, papiri, olovke i bojice kako bi šetači, ukoliko žele, mogli nešto skicirati, nacrtati ili napisati. Šetnja je namijenjena svim dobnim skupinama (Državni parkovi Vermont, 2023).

Slika 25. Poetry walk, Niquette Bay, Vermont, SAD

Izvor: Državni parkovi Vermont, <https://vtstateparks.blogspot.com/2016/06/a-walk-with-words-poetry-walk-at.html> (30.9.2023.)

Sljedeći primjer je park u Podgorici posvećen velikom pjesniku i pjevaču Đorđu Balaševiću. Nedugo nakon njegove smrti, 2021. godine otvoren je park u njegovu čast u kojem je postavljeno 11 tabli s njegovim stihovima. Park krasi klupice, ljuljačke i brojne sadnice drveća (Dnevni avaz, 2023).

Slika 26. Park posvećen Balaševiću, Podgorica

Izvor: Dnevni avaz, <https://avaz.ba/vijesti/region/651075/u-podgorici-otvoren-park-posvecen-balasevicu-postavljene-table-sa-stihovima> (30.9.2023.)

6.1.3. Preradovićevi stihovi za kulturni krajolik otoka Ugljana

Književno-biciklistička ruta Petar Preradović počinje u Preku iznajmljivanjem bicikla u turističkoj agenciji koja je smještena uz samo obalu s pogledom na otočić Galevac (Školjić). Budući da je poveznica između Petra Preradovića i tog otočića Ante Kuzmanić te da ih veže preporodni časopis *Zora dalmatinska*, prva tabla sa stihovima mogla bi biti postavljena u parku udaljenom tek nekoliko metara od turističke agencije. Tu bi se mogla postaviti tabla sa stihovima budnice *Zora puca, bit će dana* budući da je ista objavljena na naslovnici prvog broja *Zore dalmatinske*:

„Ali lagan vjetrić šapće
Od istoka k sinjem moru,
Šapće slatko iz tihana:
Zora puca, bit će dana!“

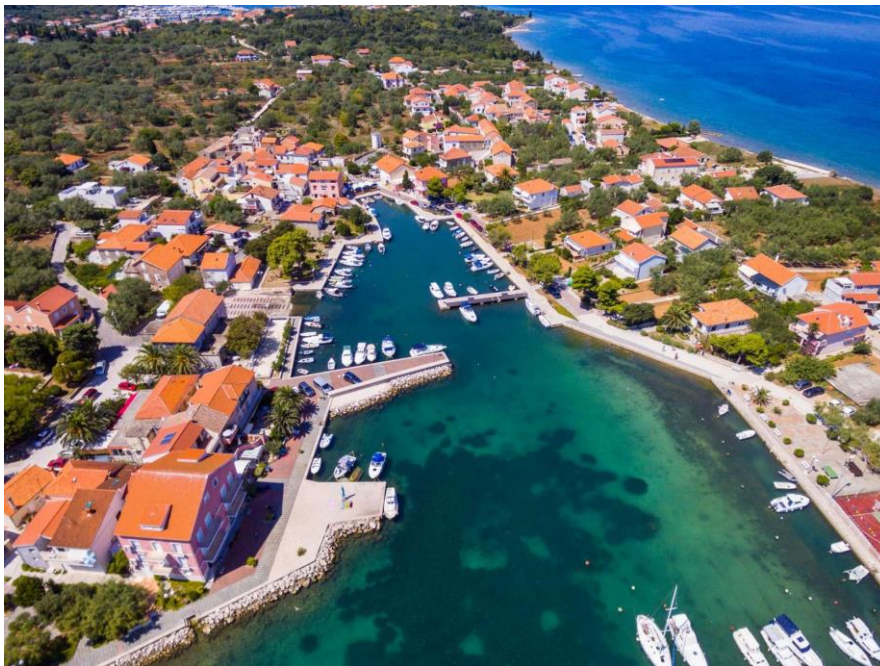
(Preradović, 1996: 9)

Ruta iz Preka kreće prema mjestu Poljana. Prijedlog stihova za tablu na Poljani su stihovi iz pjesme *Zdravica moru*. Budući da ruta prati lungomare stazu te prolazi kroz malu lučicu ovog naselja, prigodni bi bili stihovi o moru i brodicama:

„Nad pučinom svod,
Po njoj bijele lepirice,
Ovdje, ondje brod “

(Preradović, 1994: 30)

Slika 27. Poljana

Izvor: <https://www.preko.hr/page/poljana/2> (24.10.2023.)

Sljedeće naselje na ruti je Sutomišćica. Preradovićevi stihovi o domovini i jeziku su iznimno snažni te ih je svakako potrebno izdvojiti na jednoj od tabli. Prijedlog stihova za tablu u Sutomišćici su stihovi iz pjesme *Rodu o jeziku*:

„Ljub' si rode, jezik iznad svega!
U njem živi, umiri za njega!“

(Preradović, 1994: 56)

Potom slijedi zaseok Mali Lukoran gdje se nalazi ljetnikovac De Ponte, Petrov park, Petrova bista i Petrova klupa. Budući da je tu Preradović boravio sa svojom ljubljenom Pavicom i udvarao joj se, za ovu lokaciju odabrani su stihovi iz pjesme *Kad ljubavne tematike*.

„Tvoje usne rumen-ruže
Kad mi slatki cjelov pruže,

Rajsku slast okusim tad.“

(Preradović, 1996: 51)

Stihovi pjesme *Putnik* vjerno opisuju buru koja puše s Velebita a ovaj vjetar se dobro osjeti u Lukoranu. Tabla sa stihovima „Sjever brije s snježnog brda“ (Preradović, 1994: 18) mogla bi se smjestiti u Petrov park. Osim varijante da stihovi budu napisani na tablama, jedna od solucija je da bi se ovako kratke stihove moglo izrezbariti na drvo te okačiti na stablo u Petrov park kao što je prikazano na slici dolje.

Slika 28. Plaža Otrić, Kali

Izvor: Arhiva autorice

Nakon Malog Lukorana ruta kreće prema Lukoranu. Budući da je ovaj dio rute fizički najzahtjevniji moglo bi ga se poistovjetiti s teškim životom otočana i njihovim odlaskom daleko od doma u potrazi za boljim životom, o čemu Preradović progovara u pjesmi *Putnik* i poručuje:

„Ne idi sinko, draga dušo,
Ne id' od krova očinskoga
Tuđa zemlja ima svoje,
Ne spoznaje jade tvoje,
Tuđa ljubav ljubi svoga!“

(Preradović, 1994: 12)

Nakon fizički zahtjevnijeg dijela rute slijedi lakši dio koji prati cestu od Lukorana do Ugljana. Prigodni stihovi za ovaj dio rute potencijalno bi bili stihovi pjesme *Pjesnik*:

„A krasna je cesta tvoja:
Svuda ravna i jednaka,
Uz nju polja puna cvijeća,
Nad njom nebo bez oblaka.“

(Preradović, 1994: 45)

Naselje Ugljan je posljednja točka na književno-biciklističkoj ruti te ujedno predstavlja neku vrstu cilja. Stihovi koji bi bili prigodni za tablu u mjestu Ugljan su stihovi pjesme *Ljudsko srce* koje govori o tome kako čovjek nikad nije zadovoljan i uvijek mu treba nešto više, čim ostvari jedan, već hrli ostvariti nove ciljeve:

„Ljudskom srcu uvijek nešto treba/
Zadovoljno nikad posve nije:
Čim željenog cilja se dovreba,
Opet iz njega sto mu želja klije.“

(Preradović, 1994: 48)

Mjesto Ugljan je najveće naselje na ruti te bi se moglo postaviti više tabli, osobito za korisnike zahtjevnije rute B koji će obići više zaseoka u kojima se nalaze unikatne mozaik-klupice. Prijedlog za jednu od tabli u mjestu Ugljan su stihovi iz pjesme *Ribar* budući da je cijeli otok Ugljan poznat po ribarstvu, a diljem svijeta osobito su poznati ribari iz mjesta Kali. Prigodno bi bilo da su barem na jednoj tabli stihovi koji govore o stoljetnoj tradiciji ribarstva na otoku. Prijedlog stihova:

„Ribice lude/ Hodite amo,
Ribice, kuda
Bježite tamo!“

(Preradović, 1996: 26)

Jedna tabla svakako bi trebala biti postavljena u zaseoku Muline, s najljepšim zalaskom sunca. Prigodni stihovi iz pjesme *Laku noć*:

„Sunce zađe, mrak proteže
Po obzoru svoju moć;
Sanak spušta svoje mreže
I sve hvata – laku noć!“

(Preradović, 1996: 51)

Slika 29. Zalazak sunca, Muline, Ugljan

Izvor: Andrina Luić, arhiva

Navedeni stihovi, osim na hrvatskom jeziku, trebali bi biti prevedeni i na engleski jezik kako bi ih mogli razumjeti strani turisti i korisnici rute. U nastavku je moguće vidjeti i straničnike kao ogledne primjere koje bi poklon paket sadržavao.

Slika 30. Prijedlog straničnika 1

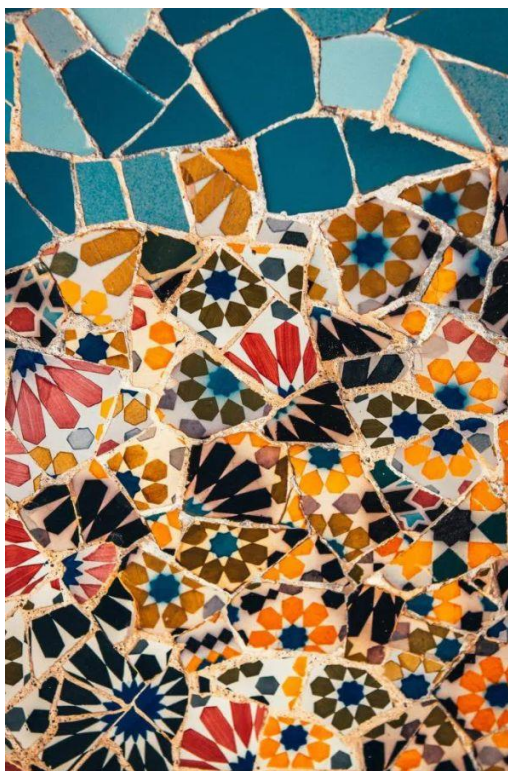
***Dawn is breaking,
day will come!***
Petar Preradović

Literary cycling route

Izvor: obrada autorice

Slika 31. Prijedlog straničnika 2

**Zora puca,
bit će dana!
Petar Preradović**

**Književno-biciklistička
ruta**

Izvor: obrada autorice

Na sljedećoj slici moguće je vidjeti elemente koje sadrži književno-biciklistička ruta. To su ljetnikovac obitelji De Ponte, Petrov park i bista i Petrova klupica u Malom Lukoranu te

unikatna klupica umjetnice Božice Kliman u zaseoku Čeprljanda u mjestu Ugljan. Slike su iz privatne arhive te su nastale prilikom istraživanja i osmišljavanja književne rute.

Slika 32. Elementi *Književno-biciklističke rute Petar Preradović*

KNJIŽEVNO-BICIKLISTIČKA RUTA PETAR PRERADOVIĆ

Izvor: obrada autorice

6.1.4. Financijski, tehnički i organizacijski uvjeti za provedbu rute

Za realizaciju ideje *Književno biciklistička ruta Petar Preradović* potrebno je uskladiti određene tehničke, organizacijske i financijske uvjete bez kojih provedba same ideje ne bi bila moguća.

Od tehničkih uvjeta za realizaciju turističkog proizvoda *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* važno je istaknuti: određivanje točne biciklističke rute od Preka do Ugljana koja uključuje sve elemente osmišljenog turističkog proizvoda; nabavu materijala za kreativnu radionicu u Malom Lukoranu (papir, kemijske, olovke, bojice,...); izradu i tisak promotivnih letaka, ulaznica za rutu, straničnika sa stihovima Petra Preradovića, naljepnica/etiketa sa Preradovićem stihovima za bočicu za maslinovo ulje i energetske pločice od suhih smokava; izradu i postavljanje tabli sa stihovima Petra Preradovića na hrvatskom i engleskom jeziku na lokacije koje prate rutu; prijevod na engleski jezik titlova za promotivni video Preradović i Pavica.

Važniji organizacijski preduvjeti za realizaciju novo osmišljene rute su: dogovor suradnje i podrške Općine Preko, Turističke zajednice Preko, Pučkog otvorenog učilišta Preko i turističke agencije oko realizacije turističkog proizvoda; dogovor s lokalnim OPG-ovima za izradu lokalnih proizvoda i suvenira (bočica s maslinovim uljem, energetske pločice od suhih smokava, i sl.); organizacija i dogovor s vlasnikom kafića u Malom Lukoranu oko realizacije kreativne radionice, skupljanja materijala nastalih za vrijeme radionice, posluživanja *snack-a* uz kavu i slično.

Financiranje ovog projekta bilo bi moguće putem prijave na odgovarajuće natječaje. Prije same prijave projekta na natječaje sve detalje oko realizacije projektne ideje trebalo iskomunicirati s Općinom Preko, POU Dom na žalu Preko i lokalnom turističkom agencijom. Budući da Pučko otvoreno učilište Preko i Općina Preko od 2018. godine organiziraju *Dane Petra Preradovića*, ova kulturno-biciklistička ruta potencijalno bi mogla biti prijedlog za obilježavanje sedmih po redu *Dana Petra Preradovića* koji će se obilježiti 2024. godine.

U provedbi rute planira se angažiranje studenta turizma pa će biti potrebno organizirati njihov angažman od travnja do studenog (u vidu studentske prakse ili studentskog posla preko Student servisa) i potrebnu edukaciju za rad na ovoj tematskoj ruti.

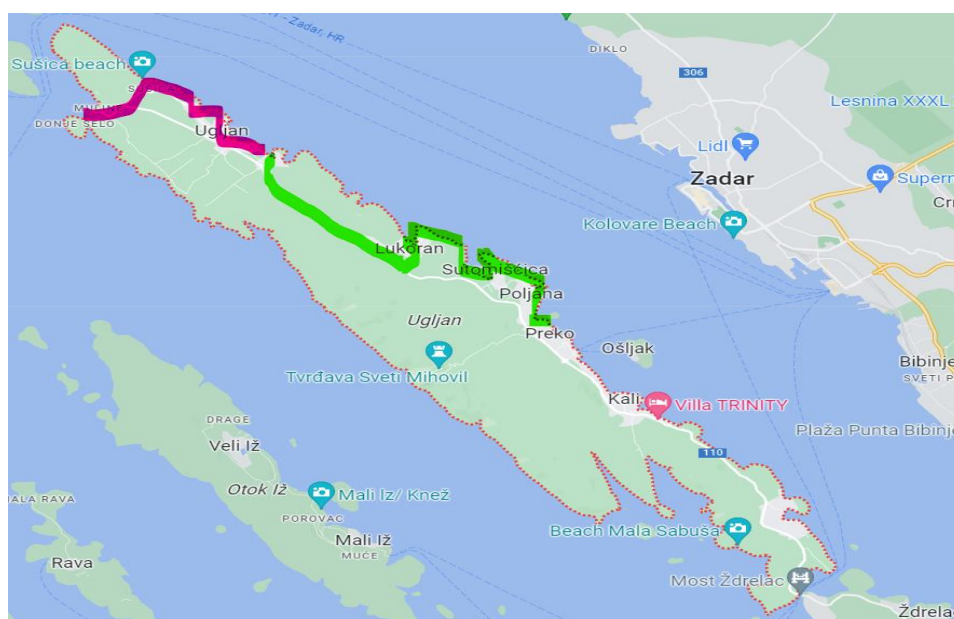
U nastavku su ponuđeni prijedlozi za izradu ulaznice za *Književno-biciklističku rutu Petar Preradović* i za etikete za lokalne proizvode i suvenire.

Slika 33. Prijedlog prednje strane ulaznice

Izvor: obrada autorice

Slika 34. Poledinska strana ulaznice

Izvor: obrada autorice

Na prednjoj strani ulaznice naznačeno je ime rute na hrvatskom i engleskom jeziku i elementi koji ukazuju na sadržaj rute. Na poledinskoj strani ulaznice bila bi mapa otoka Ugljana na kojoj bi bile ucrtane dvije rute:

- Ruta A: od Preka do prve mozaik-klupice u mjestu Ugljan, u zaseoku Čeprljanda: zelena boja
- Ruta B: zahtjevnija ruta od Preka do zaseoka Muline, u mjestu Ugljan: ljubičasta boja.

U nastavku je prikazan prijedlog dizajna za naljepnice za suvenire, odnosno bočice maslinovog ulja i pločice od suhih smokava. Na sredini naljepnice naznačeno je ime kulturne rute. Pri dnu naljepnice nalazi se ime otoka Ugljana te ime OPG-a s kojim bi se surađivalo u sklopu projekta. Na vrhu bi bili kratki stihovi Petra Preradovića. Naljepnice bi bile izrađene i na engleskom jeziku.

Slika 35. Prijedlog naljepnice

Izvor: obrada autorice

Još jedan primjer Preradovićevih stihova koji su na neki način povezani s krajolikom otoka Ugljana i predloženom kulturnom rutom i mogli bi biti korišteni u njezinoj promidžbi:

„Preda mnom je staza“

(Preradović, 1996: 41)

Slika 36. Pješačka staza na Ugljanu

Izvor: <https://www.preko.hr/attachments/thumbnail/5df396382188e/hiking-13.jpg?w=1680&h=1050&mode=auto&q=60> (23.10.2023.)

Ostali stihovi koji bi se mogli tiskati na promidžbenim materijalima, vrećicama ili naljepnicama za lokalne proizvode:

- ✓ „Slavna zemljo dalmatinska“ (Preradović, 1994: 16)
- ✓ „Slava tebi, more naše“ (Preradović, 1994: 31)
- ✓ „Miruj, miruj, srce moje“ (Preradović, 1994: 34)
- ✓ „Nada kao leptir, kraj mene se roji“ (Preradović, 1996: 40))
- ✓ „Zemljo naša, zemljo mila“ (Preradović, 1996: 69).

6.2. RAZVOJ I PROMOCIJA KNJIŽEVNOG TURIZMA NA OTOKU UGLJANU

Kao potencijal za razvoj književnog turizma na otoku Ugljanu izdvajaju se književnici rođeni na otoku i/ili su pisali na mjesnim govorima ovog otoka te kulturne manifestacije koje promiču književnu baštinu.

Već je u prethodnom dijelu rada (točka 6.1.3.) istaknut Ante Kuzmanić, velikan Hrvatskog preporoda povezan s Petrom Preradovićem, koji je 1844. godine pokrenuo časopis *Zora Dalmatinska*. To je bio prvi književni i preporodni list na hrvatskom jeziku u Dalmaciji. Ranije spomenuta Preradovićeva pjesma *Zora puca, bit će dana* objavljena je na naslovnici prvog broja *Zore dalmatinske*. Kuzmanić je pozvao Preradovića na suradnju u „Zori dalmatinskoj“ nakon što je čuo njegove pjesme te je određeno vrijeme Preradović uređivao književni dio lista (Naši školji, 2023).

Bogata kulturna baština otočića Galevca može se povezati s *Književno- biciklističkom rutom Petar Preradović*. Nakon završetka biciklističke rute moguće je organizirati i posjet samostanu sv. Pavla Pustinjaka u čijem se kompleksu nalazi i muzej koji je u ljetnim mjesecima otvoren za posjetitelje. Muzej već funkcionira na način da se tijekom ljetnih mjeseci zaposli studente koji čuvaju muzej te posjetiteljima ukratko ispričaju o povijesti i kulturnoj baštini prekrasnog otočića Školjića. Konkretno, nastavno na biciklističku rutu, kao poveznicu između Petra Preradovića i otočića Školjića, spomenulo bi se ime Ante Kuzmanića. Prostora ima i za *storytelling* o povijesnim događajima vezanim za mjesto Preko ili općenito otok Ugljan, za čitanje poezije i učenja fraza na hrvatskom jeziku.

Slika 37. Muzej samostana sv. Pavla Pustinjaka

Izvor: Franjevci, trećoredci glagoljaši, <https://franjevцитreoredci.hr/sv-pavao-pustinjak-skoljic/> (31.8.2023.)

Osim dosad spomenutog hrvatskog preporoditelja i pisaca, u turističkom obilasku lokacija vezanih uz Petra Preradovića moguće je spomenuti još nekoliko književnika i književnica. Jedna od njih je Paula von Preradović, unuka Petra Preradovića. Rođena je u Beču, a u nekoliko navrata živjela je u Puli. Mnogi nisu upoznati s ovom književnicom koja je 1947. godine napisala tekst austrijske službene himne na glazbu Wolfganga Amadeusa Mozarta (Istrapedia, 2023).

U drugom poglavlju rada spomenute su kulturne manifestacije *Otočka besida*, *Večer na Brižićevin dvuoru* i *Večer uspomena* koje njeguju *priješki* govor, pjesmu i tradiciju. Iz godine u godinu ove manifestacije privlače široku publiku, prije svega domaće stanovništvo, ali i strane i domaće goste. Nagrađivani hrvatski književnik Joja Ricov (1929 – 2017), rođen u mjestu Kali na otoku Ugljanu, zaslužan je za procvat kulture u Kalima 90-ih godina prošlog stoljeća i jedan je od utemeljitelja spomenute kulturne manifestacije *Večer na Brižićevin dvuoru* koja se održava u Preku već 33 godine. Ističe se po specifičnom životnom putu i osebujnom književnom radu, cijenjenom u umjetničkim i znanstvenim krugovima.

Festival svjetske književnosti 2023. godine slavi svoje jedanaesto izdanje u Zagrebu i Splitu od 3. do 8. rujna. To je vrijeme kad književnost vodi glavnu riječ. Održavaju se književne večeri, organiziraju izložbe i slično. Osim ovog festivala, svake godine organizira se sve veći broj književnih manifestacija. Kulturna udruga *Fotopoetika* provodi brojne projekte. Neki od njih su putujuća knjižara *Bookmobil*, međunarodni susret *Šumski pjesnici*, postavljanje uličnih knjižnica, pjesnička rezidencija Vesna Parun i brojni drugi (Fotopoetika, 2023). Otok Ugljan trebao bi se priključiti ovakvoj vrsti manifestacija kako bi se revitalizirala književna baština, potaknula ljubav prema knjigama i čitanju te kako bi se obilježili životi i djela važnih povijesnih ličnosti koje imaju poveznicu s otokom Ugljanom.

Mjesto predviđeno za unikatnu mozaik-klupicu autorice Božice Kliman u Preku je na samoj šetnici (na nekoliko metara od Turističke zajednice) s koje se pruža čaroban pogled na otok Galevac. Za vrijeme pisanja ovog rada, u Preku su već počele pripreme za izradu unikat-klupice te se računa da će ona biti izrađena do 2024. godine. Ukoliko klupica bude dekorirana na proljeće, u vrijeme predsezona, to je razdoblje idealno za promociju književno-biciklističke rute te bi i klupica u Preku mogla biti uključena u itinerar, potencijalno kao zadnja aktivnost na ruti.

7. ZAKLJUČAK

Književni turizam je selektivni oblik kulturnog turizma koji posljednjih godina uživa sve veću popularnost. Temelji se na materijalnoj i nematerijalnoj književnoj baštini koja predstavlja neprocjenjivu vrijednost i resurs za razvoj ove vrste turizma. Ranije se književni turizam odnosio na običaje posjećivanja grobova i rodni kuća omiljenih pjesnika i pisaca dok se kasnije ta praksa proširila. Počeli su se graditi muzeji, memorijalni centri i organizirati drugi oblici i aktivnosti književnog turizma. Nekada je književni turizam bio rezerviran za mali broj entuzijasta i visokoobrazovane stručnjake dok danas odgovara na zahtjeve nove generacije turista.

Otok Ugljan zbog svoje izuzetne prirodne atrakcijske osnove oduvijek privlači velik broj posjetitelja. Međutim, prirodne ljepote više nisu jedini zadovoljavajući čimbenik koji dovodi turiste na otoke. Književni turizam kao selektivni oblik kulturnog turizma postaje bitan element u promicanju destinacije i stvaranju brenda. No, možemo li govoriti o književnom turizmu na otoku Ugljanu? Očigledno je da otok Ugljan posjeduje bogatu kulturnu baštinu, osobito književnu, no upitno je zna li se njome dobro i kvalitetno upravljati budući da ova vrsta baštine zasad nije dovoljno valorizirana i zastupljena u kulturnoj i turističkoj ponudi otoka.

Najistaknutije književno ime koje se veže za otok Ugljan je Petar Preradović. Naime, prema predaji, najveći pjesnik hrvatskoga romantizma Petar Preradović, u ljetnikovcu obitelji De Ponte u Malom Lukoranu na otoku Ugljanu, napisao je hrvatsku budnicu *Zora puca*. Osim Preradovića, značajno je ime glagoljaša Šimuna Klimantovića, a u novije vrijeme imena Joje Ricova, Roberta Bacalje i drugih.

Prema Grubišić (2021) preduvjet razvoja književnog turizma je pozitivno poduzetničko ozračje koje će podržavati razvoj ovog oblika turizma. Da bi se stvorilo takvo ozračje potrebna je suradnja lokalne i mjesne samouprave, vladinih tijela, regionalnih razvojnih agencija, kulturnih i turističkih organizacija te stručnog kadra, odnosno pojedinaca odgovarajućih kompetencija. Uspješna suradnja znači i uspješno financiranje kvalitetnih projekata na razini Republike Hrvatske i Europske Unije. Nekolicina navedenih segmenata ovakve suradnje ostvarena je upravo kroz osmišljavanje manifestacije *Dani Petra Preradovića* iz čega je vidljivo da spomenuta pozitivna atmosfera oko promoviranja otoka Ugljana kao književne destinacije postoji. U brojnosti i raznolikosti kulturno-književnih manifestacija zasad prednjači mjesto

Preko. O bogatoj književnoj baštini svih naselja na Ugljanu svjedoče navedene i poprilično posjećene manifestacije koje su istaknute u drugom poglavlju rada.

Književna baština može se približiti vrlo širokoj publici, koju nužno ne moraju činiti zaljubljenici u književnost niti isključivo književni turisti. Književna baština više nije samo interes uskog dijela akademske zajednice budući da su književna mjesta danas adaptirana na način da privlače posjetitelje koji žele naučiti nešto novo, zabaviti se i educirati. Prevođenjem djela domaćih autora, predstavljanjem književnika i književnih mjesta na različitim sajmovima, organiziranjem i sudjelovanjem na književnim festivalima, stvaranjem strateških partnerstava, poticanjem otvaranja knjižara i stvaranjem priča može se unaprijediti književni turizam destinacije.

Cilj i svrha ovog rada bili su istraživanjem poveznica Petra Preradovića s otokom Ugljanom, potaknuti promišljanje o mogućnostima razvoja književnog turizma, ukazati na potrebu osvještavanja lokalne zajednice o povezanosti ovog pjesnika s otokom. Nesumnjivo je da lokalno stanovništvo priča i stvara najbolje priče koje mogu približiti Preradovićevo ime svima onima koji na otoku žive, ali i onima koji na otok dolaze.

Primarnim empirijskim istraživanjem u obliku intervjua utvrđeno je da djelatnici turističkog sektora i lokalne samouprave vrijedno rade na promicanju kulturnog turizma. Poseban naglasak stavljen je na osmišljavanje i provođenje kulturnih ruta. Također, ispitanici se slažu da postoje dobri argumenti za valorizaciju književne baštine. Nadalje, općine Preko i Pitomača, kojima je dodirna točka ime velikog pjesnika, već su uspostavile kvalitetnu suradnju i temelje za unaprjeđenje književnog turizma.

Kreativni doprinos ovom radu je osmišljena *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* temeljena na životu i ostavštini velikog pjesnika. Jedan od ciljeva ove rute je ponuditi dinamične priče i atraktivan kulturno-turistički sadržaj. *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* bila bi namijenjena: književnim turistima, kulturnim turistima, kreativnim turistima, cikloturistima, zaljubljenicima u književnost, povijest i umjetnost općenito. Također, namijenjena bi bila lokalnom stanovništvu, domaćim i stranim turistima različitih dobnih skupina: djeci, mladima, odraslima, obitelji s djecom i umirovljenicima. Naime, kulturni turisti žele iskusiti lokalnu kulturu (bez obzira putuju li iz dalekih zemalja ili je možda lokalna kultura destinacije slična njihovoj kulturi), tradicije i životni stil, priče iz prošlosti ispričane kako ih lokalno stanovništvo poznaje, sudjelovati u aktivnostima vezanim za umjetnost i izradu rukama te posjećivati lokalitete (Fang, 2020). Osmišljenom književnom rutom omogućit će se pristup baštini, poboljšati vidljivost književnika i njihov značaj u kontekstu hrvatske povijesti,

identiteta i vrijednosti. Želja autorice je pridonijeti unaprjeđenju književnog turizma na otoku Ugljanu valorizacijom osmišljene književno-biciklističke te datim idejama za njegov daljnji razvoj i promociju.

Potencijalne koristi lokalne zajednice od stvaranja ovakvog oblika turističkog proizvoda su višestruke. Kulturni turizam ima sposobnost pozitivno utjecati na lokalno stanovništvo u više domena života. Jedan od benefita je sociokulturološka korist, a ona podrazumijeva povećan osjećaj ponosa kod lokalnog stanovništva za vlastitu povijest njihova područja (McKercher, Du Cros, 2015). Nadalje, korist će imati i lokalni ugostitelji zbog većeg broja dolazaka posjetitelja te samim time povećane potrošnje. To se posebno odnosi na mjesta: Mali Lukoran, Ugljan i Preko. Ovaj turistički proizvod prilika je lokalnoj zajednici, a najviše djeci i mladima da sudjeluju u kreativnim i poučno-edukativnim aktivnostima te da postanu svjesni važnosti književne baštine.

Srž ekološke održivosti osmišljenog turističkog proizvoda je upravo činjenica da se književna ruta odvija na biciklu, a potencijalno i pješice, što znači da ruta na niti jedan način ne zagađuje okoliš. Na prvom mjestu promovira se književni turizam, zatim kulturni turizam, kreativni turizam i aktivni turizam, osobito cikloturizam. Table sa stihovima bit će izrađene od prirodnih materijala, prije svega od drveta. Straničnici, ulaznice i naljepnice za suvenire bit će izrađene od recikliranog papira. U ovom slučaju ne može se ići na digitalizaciju budući da se radi o fizičkom suveniru kojeg korisnici turističkog proizvoda dobivaju za uspomenu. Materijali koji će u Malom Lukoranu biti upotrijebljeni za kreativno stvaranje bit će sačuvani te izloženi na izložbi krajem ljetne sezone te će se nakon skidanja izložbe arhivirati. Što se tiče maslinovog ulja, lokalni OPG-ovi će ih pakirati u male staklene bočice koje je moguće ponovno koristiti i reciklirati.

Književna baština otoka Ugljana, a posebno ostavština Petra Preradovića, nebrušeni je dijamant, kako je u intervju izjavila sugovornica A. Luić. Kulturnu ponudu otoka potrebno je brusiti i obogatiti jer će ona zasigurno uzvratiti na način da Ugljan postane ciljana, a ne slučajna destinacija na itinereru mnogih turista. Otok Ugljan kao književna destinacija može na sebe preusmjeriti fokus s napučenih gradova i velikih atrakcija, ali i ublažiti problem sezonalnosti. Osim toga, nova radna mjesta, edukacija mladih naraštaja, brojni projekti i dosad nedovoljno prepoznate vrijednosti kulturne baštine bile bi od velike koristi lokalnoj zajednici otoka. Ugljan tako, osim otoka maslina i zelenog otoka, može biti eminentan kao otok Petra Preradovića i nezaboravnih kulturnih ruta.

SAŽETAK

U ovom radu predstavljena je prirodna i kulturna atrakcijska osnova za razvoj turizma na otoku Ugljanu, otočna književna baština i njezina zastupljenost u kulturnoj i turističkoj ponudi. Navedene su značajke kulturnog i književnog turizma te su prezentirani ogledni primjeri u svijetu, Europi i Hrvatskoj, s posebnim naglaskom na kulturne i književno-biciklističke rute. U središnjem dijelu rada istaknuti su lik i djelo Petra Preradovića, značajnog pjesnika hrvatskog romantizma. Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* u pjesnikovom rodnom mjestu Grabrovnici naveden je kao primjer dobre prakse. Izneseni su rezultati primarnog empirijskog istraživanja provedenog u obliku intervjua s djelatnicima lokalne samouprave i turističkog sektora u Preku i Grabrovnici. U ovom radu predstavlja se dosadašnja i propituje moguća buduća suradnja Općine Preko i Općine Pitomača u cilju unaprjeđenja književnog turizma. Kreativni doprinos ovom radu je osmišljena *Književno-biciklistička ruta Petar Preradović* temeljena na životu i ostavštini velikog pjesnika. Svrha ovog rada je pridonijeti unaprjeđenju književnog turizma na otoku Ugljanu valorizacijom osmišljene kulturne rute te datim idejama za njegov daljnji razvoj i promociju.

Ključne riječi: književni turizam, otok Ugljan, književna baština, Petar Preradović, književno-biciklistička ruta

SUMMARY

Literary tourism on the island of Ugljan inspired by life and legacy of Petar Preradović

This paper presents the natural and cultural attraction basis for the development of tourism on the island of Ugljan, emphasizing the island's literary heritage and its integration in the cultural and tourist offerings. It outlines the characteristics of cultural and literary tourism and provides examples from around the world, Europe, and Croatia, with a special emphasis on cultural and literary cycling routes. The central part of the paper highlights the life and work of Petar Preradović, a significant poet of Croatian romanticism. The "House of Petar Preradović" interpretation center in the poet's hometown, Grabrovnica, is cited as a notable example of good practice. The paper presents the outcomes of primary empirical research conducted in the form of interviews with employees of the local self-government officials and representatives of the tourism sector in Preko and Grabrovnica. It also discusses the past and questions the possible future cooperation between the Municipality of Preko and the Municipality of Pitomača, in order to enhance literary tourism. A creative contribution to this work is the conception of the Literary Cycling Route Petar Preradović, which is inspired by the life and legacy of this esteemed poet. The primary objective of this paper is to contribute to the enhancement of literary tourism on the island of Ugljan by valorizing the designed cultural route and offering ideas for its continued development and promotion.

Keywords: literary tourism, the island of Ugljan, literary heritage, Petar Preradović, literary cycling route

LITERATURA

KNJIGE:

Dadić, M. (2014), Istraživanje kulturnog turizma, Split, Redak.

Dallen, J.T., Boyd, S.W. (2003), Heritage tourism, Pearson Education Limited, England.

Fang, W. (2020), Tourism in Emerging Economies, The Way We Green Sustainable and Healthy, Springer.

Jelinčić, D. A. (2009), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb, MEANDARMEDIA.

McKercher B., du Cros, H. (2015), Cultural Tourism, Routledge, Second Edition, London i New York.

Medak Gaga, M. (2018), Petar Preradović kao nadahnuće, Općina Pitomača, Pitomača.

POGLAVLJA U KNJIGAMA

Faričić, J., Magaš, D. (2007), Geografska obilježja i njihova funkcionalna povezanost s toponimima otoka Ugljana, Toponimija otoka Ugljana, V. Skračić (ur.), Biblioteka Onomastica Adriatica, Centar za onomastička istraživanja, Sveučilište u Zadru, Zadar, 5-45.

ZBIRKE POEZIJE:

Preradović, P. (1994), Izabrane pjesme, priredio Mirko Tomasović, Zagreb, Erasmus naklada.

Preradović, P. (1996), Ljudsko srce: izabrane pjesme, uredio Dragutin Tadijanović, Virovitica, Matica hrvatska – ogranak Virovitica.

ZAVRŠNI RAD, DIPLOMSKI RAD, DOKTORSKA DISERTACIJA

Fabijanić, M. (2014) Romanizmi u suvremenoj čakavskoj poeziji o. Ugljana, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar.

Grubišić, D. (2021), Razvoj književnog turizma u gradu Šibeniku, diplomski rad, Sveučilište Jurje Dobrile, Pula.

Kožul, A. (2014), Književni turizam, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, Katedra za muzeologiju, Zagreb.

ZNANSTVENO-STRUČNI ČLANCI:

Csapo, J. (2012), The role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry, Strategies for Tourism Industry - Micro and Macro Perspectives, str. 201-232.

McKercher, B. (2002) Towards a classification of cultural tourists, *International journal of tourism research*, 4, str. 29-38.

ČLANCI U ELEKTRONIČKOM ČASOPISU ILI ONLINE BAZI PODATAKA

Barčan, M., Miklošević, Ž., i Rešetar, D. (2019). 'Kuća Petra Preradovića', *@rhivi*, (6), str. 9-10. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/242828> (Datum pristupa: 14.10.2023.)

Barčan, M., Miklošević, Ž., i Rešetar, D. (2020). 'Interpretacijski centar Kuća Petra Preradovića'. *Podravski zbornik*, (46), 199-202. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/> (Datum pristupa: 14.10.2023.)

Buljac, M. (2021). 'Na ponos potomstvu i narodu: Petar i Paula Preradović', *Hrvatski*, 19(2), str. 37-61. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/281732> (Datum pristupa: 14.10.2023.)

Gredičak, T. (2008) Kulturna baština u funkciji turizma, *Acta turistica nova*, 2 (2), str. 205-234. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/43437> (Datum pristupa: 24.10.2024.)

Knežević, R. (2008). Contents and assessment of basic tourism resources, *Tourism and Hospitality Management*, 14 (1), 79-94. Dostupno na: <https://doi.org/10.20867/thm.14.1.7> (Datum pristupa 13.09.2023.)

Larson, M. (2011). 'Innovation and Creativity in Festival Organizations, *Journal of Hospitality Marketing and Management*', vol. 20, no.3, p. 287-31, Dostupno na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19368623.2011.562414?journalCode=wh%20mm20> (Datum pristupa 23.09.2023.)

Lekić, R., Kolesar, K., i Zajec, D. (2018). 'TEMATSKA RUTA OD PERUNA DO SV. JURJA – KULTURNI TURIZAM ZAGREBAČKE ŽUPANIJE', *International journal of multidisciplinary in business and science*, 4(6), str. 57-64. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/214890> (Datum pristupa 25.09.2023.)

Pančić Kombol, T. (2006) Kulturno nasljeđe i turizam, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 16-17, 211-226. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/8702>, (Datum pristupa 24.10.2023.)

Richards, G. (2018). 'Cultural tourism, A review of recent research and trends', *Academy for Leisure Breda University, Netherlands*. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/326247209_Cultural_Tourism_A_review_of_recent_research_and_trends (Datum pristupa 10.09.2023.)

Rudan, E. (2012), 'Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske, Ekonomska misao i praksa, 21(2), str. 713-730. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/94173> (Datum pristupa 10.09.2023.)

Sablić Tomić, H. (2020) 'KNJIŽEVNIK I GRAD', *Senjski zbornik*, 47(1), str. 5-16. Dostupno na: <https://doi.org/10.31953/sz.47.1.1> (Datum pristupa 25.09.2023.)

Sardo, A., Arala Chaves, R. (2022), 'Literary Tourism as a Good Practice to Promote Inland Tourism: The Case of the Eça de Queiroz', Chapter 11, str. 187-206. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/357486865_Literary_Tourism_as_a_Good_Practice_to_Promote_Inland_Tourism_The_Case_of_the_Eca_de_Queiroz_Foundation_in_Portugal (Datum pristupa 12.09.2023.)

MREŽNE STRANICE

1. CUBACONECTA, A sus 200 años el Bar Floridita de Cuba sigue siendo de los mejores del mundo, <https://www.cubaconecta.com/lugares-interes/articulos/2017-05-10-u34-e14-sus-200-anos-bar-floridita-cuba-sigue-siendo-mejores>, (Pristupljeno: 1.8.2023.)
2. Cycle torus global, Književna biciklistička tura Dublinom, <https://cycletoursglobal.com/tour/see-dublin-by-bike/literary-bike-tour>, (Pristupljeno: 1.8.2023.)
3. Dnevni avaz, U Podgorici otvoren park posvećen Balaševiću, postavljene table sa stihovima, <https://avaz.ba/vijesti/region/651075/u-podgorici-otvoren-park-posvecen-balasevicu-postavljene-table-sa-stihovima>), (Pristupljeno: 1.8.2023.)
4. Državni parkovi Vermont, Lisa Liotta: Šetnja riječima, pjesnička šetnja u državnom parku Niquette Bay, <https://vtstateparks.blogspot.com/2016/06/a-walk-with-words-poetry-walk-at.html>, (Pristupljeno: 3.8.2023.)
5. ETO, Pokret otoka, Preko-Projekt Avantura otok obogaćen mobilno aplikacijom, <https://otoci.eu/preko-projekt-avantura-otok-obogacen-mobilnom-aplikacijom-2/>, (Pristupljeno: 3.8.2023.)
6. EuroVelo, <https://en.eurovelo.com/>, (Pristupljeno: 10.8.2023.)
7. EuroVelo, Kulturna strana Atlantika - Događaji koje ne smijete propustiti za autentično iskustvo na EuroVelo 1, https://en.eurovelo.com/news/2022-09-29_the-cultural-side-of-the-atlantic-events-not-to-miss-for-an-authentic-experience-on-eurovelo-1, (Pristupljeno: 10.8.2023.)

8. Facebook, Knjižnice na plaži, <https://www.facebook.com/knjiznicakali/posts/283223042143423/> (Pristupljeno: 10.9.2023.)
9. Forum slavenskih kultura, Ruta spisateljica, <https://www.fsk.si/hr/partnerstva/ruta-spisateljica/>, (Pristupljeno: 20.10.2023.)
10. Fotopoetika, <https://fotopoetika.com/>, (Pristupljeno: 26.8.2023.)
11. Hrvatska enciklopedija. Kuzmanić, Ante, [Kuzmanić, Ante | Hrvatska enciklopedija](#) (Pristupljeno: 23.10.2023.)
12. Hrvatska enciklopedija, Klimantović Šimun, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31893>, (Pristupljeno: 27.9.2023.)
13. Hrvatska enciklopedija, Petar Preradović, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50197>, (Pristupljeno: 27.9.2023.)
14. Hrvatska turistička zajednica, Umijeće suhozidne gradnje, <https://croatia.hr/hr/hr/unesco/umijece-suhozidne-gradnje>, (18.10.2023.)
15. Hrvatski planinarski savez, Ugljan-vrh Šćah, <https://www.hps.hr/info/hrvatski-vrhovi/ugljan-vrh-scah/>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
16. Hrvatski jezični portal, aforizam, <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
17. Info Zagreb, <https://www.infozagreb.hr/hr/>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
18. Istrapedia, istarska inetnetska enciklopedija, Preradović,Paula von, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/783/preradovic-paula-von>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
19. Jane Austen, <https://janeausten.co.uk/>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
20. Korčula tourist bord, Ciklo ture, <https://www.visitkorcula.eu/cro/ciklo-ture.html>, (Pristupljeno: 18.10.2023.)
21. Kuća Petra Preradovića, 5. Dani Petra Preradovića – Općina Preko,, <http://www.preradovic.eu/hr/5-dani-petra-preradovica-opcina-preko/2291/>, (Pristupljeno: 20.10.2023.)
22. Kuća Petra Preradovića, Petrov vrt: bajkovit prostor za uživanje s obitelji, <http://www.preradovic.eu/hr/petrov-vrt-bajkovit-prostor-za-uzivanje-s-obitelji/124/>, (Pristupljeno: 20.10.2023.)
23. Kuća Petra Preradovića, Tko je Petar Preradović, <http://www.preradovic.eu/hr/tko-je-petar-preradovic>, (Pristupljeno: 2.10.2023.)

24. Ministarstvo kulture i medija Republika Hrvatska, , Kulturne rute Vijeća Europe, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/medjunarodni-projekti/kulturne-rute-vijeca-europe-21371/21371>, (Pristupljeno: 1.10.2023.)
25. Morski.hr, Jadranski web portal, <https://www.morski.hr/slijedi-obnova-i-valorizacija-tvrđave-sv-mihovila-na-otoku-uljanu/#:~:text=UGLJAN%20%20Godinama%20se%20radi%20na%20projektu%20obnove,i%20brojnih%20turista%20i%20posjetitelja%20koji%20%C4%8Desto%20obilaze> (10.10.2023.)
26. Narodna knjižnica Kali, Povijest knjižnice, <http://knjiznice.nsk.hr/kali/narodna-knjiznica-kali/povijest-knjiznice/>, (Pristupljeno: 15.10.2023.)
27. Naši školji, 2. Dani Petra Preradovića u POU Dom na žalu u Preku, <https://www.nasiskolji.hr/2018/05/14/2-dani-petra-preradovica-u-pou-dom-na-zalu-u-preku/>, (Pristupljeno: 8.10.2023.)
28. Naši školji, Dječja večer u Voroši – večer glazbe, poezije, glume i smijeha, <https://www.nasiskolji.hr/2018/07/19/djecja-vecer-u-vorosi-vecer-glazbe-poezije-glume-i-smijeha/>, (Pristupljeno: 1.8.2023.)
29. Naši školji, Gremo na Šćah, <https://www.nasiskolji.hr/2023/05/26/memorijalni-uspon-gremo-na-scah-najvisi-vrh-otoka-ugljana/>, (Pristupljeno: 8.10.2023.)
30. Naši školji, Neraskidiva veza Preradovića, Zore dalmatinske, Zadra i Malog Lukorana , <https://www.nasiskolji.hr/2019/06/08/preradovic-zora-dalmatinska-dani/>, (Pristupljeno: 20.10.2023.)
31. Naši školji, Petar Preradović i Pavica de Ponte u Malom Lukoranu,, <http://www.preradovic.eu/hr/petar-preradovic-i-pavica-de-ponte-u-malom-lukoranu/1192/>, (Pristupljeno: 5.10.2023.)
32. Naši školji, Položeno cvijeće na grobu dr. Ante Kuzmanića na Školjiću, <https://www.nasiskolji.hr/2021/11/23/polozeno-cvijece-na-grobu-dr-ante-kuzmanica-na-skoljicu>, (Pristupljeno: 5.10.2023.)
33. Naši školji, Prečani i ove godine stoljetnim običajem „u lancuni" ušli u korizmu, <https://www.nasiskolji.hr/2023/02/23/precani-i-ove-godine-stoljetnim-obicajem-u-lancuni-usli-u-korizmu/>, (Pristupljeno: 6.10.2023.)
34. Općina Preko, Galevac (Školjić), <https://www.opcina-preko.hr/2015/07/01/galevac-skoljic/>, (Pristupljeno: 3.10.2023.)
35. Registar kulturnih dobara RH, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1569>), (Pristupljeno: 3.10.2023.)

36. ROUGH GUIDES, James Rice, Stopama Gabriela Garcíje Márqueza: obilazak Kolumbije <https://www.roughguides.com/articles/in-the-footsteps-of-gabriel-garcia-marquez-a-tour-of-colombia/>, (Pristupljeno: 5.8.2023.)
37. Spomenik Little Mermaid, <https://hr.womanuntamed.com/monument-to-the-little-mermaid/>, (Pristupljeno: 5.10.2023.)
38. Turistička zajednica Općine Preko, Aktivni odmor, <https://www.preko.hr/hr/stranica/avantura-otok-aktivni-odmor/13>, (Pristupljeno: 8.10.2023.)
39. Turistička zajednica Općine Preko, Galevac, <http://preko.hr/hr/stranica/galevac/5>, (Pristupljeno: 15.10.2023.)
40. Turistička zajednica Općine Preko, Galevac, <https://www.preko.hr/hr/stranica/galevac/5>, (Pristupljeno: 26.9.2023.)
41. Turistička zajednica Općine Preko, Kulturne znamenitosti, <https://www.preko.hr/hr/stranica/kulturne-znamenitosti/12>, (Pristupljeno: 9.10.2023.)
42. Turistička zajednica Općine Preko, Mozaik klupe, <http://preko.hr/hr/stranica/mozaik-klupe/28>, (Pristupljeno: 3.10.2023.)
43. Turistička zajednica Općine Preko, Otok Ugljan danas, <https://www.preko.hr/hr/stranica/otok-ugljan-danas/9>, (Pristupljeno: 10.10.2023.)
44. Turistička zajednica Općine Preko, Ugljan-Povijesna baština, <https://www.preko.hr/hr/stranica/ugljan-povijesna-bastina/27>, (Pristupljeno: 16.10.2023.)
45. Turistička zajednica Općine Preko, Večer na Brižićeivin dvuoru, <http://www.preko.hr/hr/objekt/vecer-na-brizicevin-dvuoru/7>, (Pristupljeno: 6.10.2023.)
46. Turistička zajednica Općine Preo, Večer uspomena, <http://www.preko.hr/hr/objekt/vecer-uspomena/9>, (Pristupljeno: 3.10.2023.)
47. Turistička zajednica Preko, Otočka besida, <http://www.preko.hr/hr/objekt/otocka-besida/8>, (Pristupljeno: 3.10.2023.)
48. TZ Kali, Kulturna baština Kali, <https://www.kali.hr/en/cultural-heritage/>, (Pristupljeno: 2.10.2023.)
49. TZ Kali, Prirodna baština Kali, <https://www.kali.hr/prirodna-bastina/>, (Pristupljeno: 2.9.2023.)
50. TZ Kukljica, Znamenitosti, <http://kukljica.hr/hr/Znamenitosti>, (Pristupljeno: 2.9.2023.)
51. UNWTO, <https://www.unwto.org/> (Pristupljeno: 10.07.2023.)
52. Vijeće Europe, Kulturne rute, <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/women-writers-route>, (Pristupljeno: 3.7.2023.)

53. YOAIR Blog, Turistički vodič: najzanimljivija turistička odredišta za ljubitelje knjiga, <https://www.yoair.com/hr/blog/travel-guide-the-most-enchanting-travel-destinations-for-book-lovers/>, (Pristupljeno: 3.7.2023.)
54. Youtube, Preradović i Pavica, <https://www.youtube.com/watch?v=AEND-aMkXT8>, (Pristupljeno: 5.7.2023.)
55. Župe i dekanati Zadarske nadbiskupije, Lukoran, https://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=2018 (Pristupljeno: 15.10.2023.)

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Biciklistička staza na otoku Ugljanu	6
Slika 2. Replika antičke uljare u Mulinama	8
Slika 3. Kulturno povijesna cjelina Trpinjin	12
Slika 4. Otočka besida	14
Slika 5. Knjižnica na plaži, Kali	15
Slika 6. Obilježja književnih mjesta	19
Slika 7. El Floridita bar, Havana, Kuba	20
Slika 8. Statua Male sirene, Kopenhagen	20
Slika 9. Literarna ruta Gabriel Garcia Marquez, Cartagena	22
Slika 10. Centar Jane Austen, Bath, UK	23
Slika 11. Ivanina kuća bajke, Ogulin	24
Slika 12. Kip Marije Jurić Zagorke, Zagreb	25
Slika 13. Tradicionalni ples, Sanfermines, Pamplona, Španjolska	26
Slika 14. Literarna biciklistička ruta, Dublin	27
Slika 15. Interaktivna mapa korčulanskih biciklističkih tura	28
Slika 16. Petar Preradović	29
Slika 17. Grob Petra Preradovića, Mirogoj, Zagreb	31
Slika 18. Zora Dalmatinska s objavljenim stihovima Petra Preradovića	32
Slika 19. Obnovljena kuća Petra Preradovića	34
Slika 20. Petrov vrt, Interpretacijski centar Kuća Petra Preradovića	35
Slika 21. Petrova klupa, Mali Lukoran	36
Slika 22. Novinarka Andrina Luić	40
Slika 23. Panorama: Mali Lukoran	43
Slika 24. POU Dom na žalu, Preko	45
Slika 25. Poetry walk, Niquette Bay, Vermont, SAD	46
Slika 26. Park posvećen Balaševiću, Podgorica	47
Slika 27. Lungomare	48
Slika 28. Plaža Otrić, Kali	49
Slika 29. Zalazak sunca, Muline, Ugljan	51
Slika 30. Prijedlog straničnika 1	52
Slika 31. Prijedlog straničnika 2	53
Slika 32. Elementi Književno-biciklističke rute Petar Preradović	54

Slika 33. Prijedlog prednje stane ulaznice	56
Slika 34. Poledinska strana ulaznice	56
Slika 35. Prijedlog naljepnice	57
Slika 36. Pješačka staza na Ugljanu	58
Slika 37. Muzej samostana sv. Pavla Pustinjaka.....	59

PRILOZI

Prilog 1.: Transkript intervjua s Andrinom Luić

1. *Kako ste došli na ideju obilježavanja manifestacije Dani Petra Preradovića?*

„Budući da sam studirala kroatistiku i da sam sa životom, djelom i radom Petra Preradovića bila upoznata na fakultetu, znala sam da je njegovo ime povezano sa Zadrom i otokom Ugljanom. Kad sam došla živjeti u Mali Lukoran vidjela sam ljetnikovac De Ponte, Petrovu bistu u parku i tada mi se sve posložilo. Također, shvatila sam da Preradovićevo ime na ovom otoku nije valorizirano što me je navelo na daljnje istraživanje. Sinula mi je ideja da bismo na neki način mogli njegovo ime popularizirati i obilježavati barem jednom godišnje, na godišnjicu njegovog rođenja ili smrti. Dakle, cilj nije bio podizati Preradovićevo ime na znanstvenu razinu, već da ono uđe među ljude, da im postane blizak i da ljudi shvate da je u neposrednoj blizini živio jedan tako značajan pjesnik. Ideja je odmah prihvaćena u Općini Preko i u Pučkom otvorenom učilištu te su tako 2017. godine ustanovljeni *Dani Petra Preradovića*.“

2. *Kakav je odaziv i koji su dojmovi sudionika o manifestaciji?*

„Ljudi su pokazali interes za *Dane Petra Preradovića*. U izradi Petrove klupice u Malom Lukoranu s oduševljenjem su sudjelovali svi stanovnici Malog Lukorana. Povodom otvorenja klupice 2017. godine i ustanovljenja *Dana Petra Preradovića* napravljena je velika fešta s prigodnim glazbenim i enogastronomskim programom. Generalno, odaziv je dobar. Jako mi je drago da na organizirana predavanja dolazi jako puno Prečana, doduše većinom starija generacija dok se mlađa i srednja generacija dosta slabo odaziva. Međutim, mislim da se može privući i njih i općenito sve generacije, samo treba naći pravi put, naći pravi okidač. Ponavljam, ideja nije bila da manifestacija ide u znanstvenom smjeru, već da se ovaj nebrušeni dijamant, ime Petra Preradovića na zanimljiv i kreativan način približi svima. Put prema tome može biti kulturni turizam kojeg treba razvijati, a kulturne staze bi mogle privući lokalno stanovništvo, domaće i strane posjetitelje.“

3. *Ove godine obilježavaju se šesti po redu Dani Petra Preradovića u sklopu kojih je predviđen posjet Interpretacijskom centru Kuća Petra Preradovića u Grabrovnici. Koje su aktivnosti predviđene za ovogodišnju manifestaciju?*

„Posljednje dvije godine uspostavljena je suradnja s Općinom Pitomača i Interpretacijskim centrom *Kuća Petra Preradovića* u Grabrovnici. Naime, likovni klub Duga iz Pitomače gostovao je kod nas u Pučkom otvorenom učilištu s izložbom na temu Petar Preradović. Do kraja ove godine predviđen je posjet Općine Preko pjesnikovom rodnom mjestu Grabrovnici. Što se tiče našeg posjeta, oni su nama dali otvorene ruke. Aktivnosti još nisu propisane, ali mi bismo svakako voljeli njegovati naše prijateljstvo i predstaviti im naše običaje, folklor, pjesmu. Neke od ideja su da Udruga žena „Luzor“ otpleše *priješko kolo* ili da KUD Sv. Ante iz Lukorana otpjeva svoju pjesmu o Petru Preradoviću. Očekujemo da će se posjet Grabrovnici realizirati do kraja godine te se obostrano veselimo druženju i daljnjoj suradnji.“

4. *Na koji način bi se domaćim i stranim turistima mogla približiti manifestacija Dani Petra Preradovića?*

„Ime Petra Preradovića često je bilo više poznato vani nego kod nas u Hrvatskoj. Naime, Paula pl. Preradović je unuka Petra Preradovića. Ona je autorica austrijske himne tako da je prezime Preradović itekako značajno u Austriji. Idealno bi bilo povezati Općinu Preko, Austrijski kulturni centar u Zagrebu s Veleposlanstvom Austrije. Osim toga, studenti iz cijele Hrvatske mogu dolaziti na studijsko putovanje u Mali Lukoran, na otok Ugljan. Petar Preradović je prvo ime hrvatskog romantizma tako da ne treba izmišljati toplu vodu. Sve već imamo, sve je tu. Ja i dalje smatram da je Petrovo ime nebrušeni dijamant te da ima jako puno prostora za istraživanje i razvijanje kulturnog turizma na ostavštini ovog velikog pjesnika.“

Prilog 2.: Transkript intervjuja s Jurom Brižićem, načelnikom Općine Preko

1. *Smatrate li da je književna baština zastupljena u predstavljanju otoka Ugljana kao turističke destinacije?*

„Smatram da je zastupljena, ali ne onoliko koliko bi mogla biti. Naime, ostavština Petra Preradovića prepoznata je i već nekoliko godina obilježava se kroz manifestaciju *Dani Petra Preradovića*. No, manifestaciju bi se svakako trebalo nadograđivati i uključiti ju u turističku ponudu otoka Ugljana. Na koji način? Turistička zajednice Općine Preko posljednjih mjeseci vrijedno radi na osmišljavanju kulturnih ruta pa bi se tako značajna književna imena otoka Ugljana mogla valorizirati kroz kulturno-književne rute.“

2. *Smatrate li da postoji mogućnost valorizacije dosad ne valorizirane kulturno-književne baštine otoka Ugljana?*

„Svakako da postoji. Osim već spomenutog pjesnika Petra Preradovića, postoji još niz imena značajnih za književnu baštinu otoka Ugljana. Glagoljaš fra Šimun Klimantović rođen je u Lukoranu, a u novije vrijeme imamo Joju Ricova i Milenu Rakvin iz Kali, Roberta Bacalju iz Preka i druge. Treba samo naći pravi put i načine kako valorizirati kulturno-književnu baštinu i učiniti ju atraktivnom turistima.“

3. *Je li bližoj budućnosti u planu izgradnja biciklističkih staza na otoku Ugljanu (Veliki Lukoran - Ugljan)?*

„Na otoku Ugljanu ima gotovo 100 kilometara biciklističkih staza. Bicikl je idealno prijevozno sredstvo za istraživanje otoka, bilo makadamskim putovima, asfaltiranim cestama ili adrenalinskim brdskim stazama za ljubitelje avanture. U sklopu projekta AVANTURA OTOK uređeni su biciklistički i masliniski putovi te sagrađena odmorišta i vidikovci. Mjesta Veliki Lukoran i Ugljan svakako su povezani kroz unutrašnju stranu otoka. Dakle, kad dođete do Malog Lukorana, preko glavne ceste moguće je prijeći na drugu stranu otoka i nastaviti vožnju biciklom kroz uređene putove do mjesta Ugljan. Budući da je otok dosta dobro povezan biciklističkim stazama, trenutno smo fokusirani na uređivanje pješačkih staza.“

4. *Imate li u planu projekte vezane za nasljeđe i ostavštinu Petra Preradovića?*

„Općina Preko, Pučko otvoreno učilište Preko i Turistička zajednica Općine Preko od 2017. godine surađuju na projektu *Dani Petra Preradovića*. Osim na manifestaciji koja se obilježava svake godine, radimo i na tome da Preradovićevo ime bude poznato turistima koji dođu na otok Ugljan. Turistička zajednica ima ključnu ulogu jer goste informira o svim kulturnim sadržajima. Do kraja godine planiramo posjetiti Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* u njegovoj rodnoj Grabrovnici. S Općinom Pitomača već smo ostvarili odličnu suradnju te se radujemo sljedećim projektima kojima, vjerujem, ime Petra Preradovića možemo podići na višu razinu te na taj način očuvati vrijednu književnu baštinu našeg otoka.“

Prilog 3.: Transkript intervjua s Ivanom Koštom, direktorom Turističke zajednice Općine Preko

1. *U kojoj je mjeri književni turizam razvijen kao oblik turizma na otoku Ugljanu?*

„Književni turizam na otoku Ugljanu još nije razvijen u velikoj mjeri iako postoje dobri argumenti i poveznice našeg kraja na kojima bi se mogla graditi ova vrsta turizma. Prvenstveno, na otoku imamo ostavštinu i nasljeđe velikog Petra Preradovića, zatim fra Šimuna Klimantovića koji je napisao tri glagoljaška zbornika. Tu su i novija imena poput Joje Ricova i Roberta Bacalje. Književni turizam može se valorizirati i kroz zaštitu čakavštine. Dakle, prostora za unaprjeđenje itekako ima.“

2. *Vidite li otok Ugljan kao moguću destinaciju književnog turizma?*

„Možda je malo teško da otok Ugljan postane destinacija u koju gosti dolaze isključivo zbog književnog turizma. Međutim, u kombinaciji s nekom drugom vrstom turizma svakako da. Danas se spajaju naizgled nespojivi oblici turizma i te kombinacije mogu bit vrlo zanimljive i mogu privući velik broj gostiju.“

3. *Jesu li domaći i strani turisti zainteresirani za kulturno-književne sadržaje na otoku Ugljanu?*

„Da, svakako. Zanimaju se i raspituju o svemu. Posljednjih godina dosta se radi na unaprjeđenju kulturnog turizma kroz osmišljavanje i postavljanje kulturno-povijesnih ruta. Prošle godine u petom mjesecu otvorena je Kulturno-povijesna staza Lukoran koja vodi od ljetnikovca De Ponte do brda Trpinjin na kojem se može razgledati kulturno-povijesna cjelina. Svakako, mogu reći da se domaći i strani turisti raspituju za kulturne sadržaje i zaista ih zanima sve što otok Ugljan nudi, a mi ih s druge strane informiramo o svim novitetima i sadržajima.“

4. *Mislite li da bi se književni turizam mogao povezati s cikloturizmom?*

„Sigurno može. Kulturni turizam, pa tako i književni može biti doživljajni turizam. Vjerujem da se može povezati s cikloturizmom i s drugim oblicima aktivnog turizma.“

Brojni biciklisti dolaze na otok Ugljan. Svake godine ima ih sve više i treba im ponuditi kulturni sadržaj jer je otok Ugljan puno više od sunca, mora i predivne prirode.“

Prilog 4.: Transkript intervjua sa Srećkom Mijatovićem, voditeljem Interpretacijskog centra Kuća Petra Preradovića u Grabrovnici

1. *Koliko ste zadovoljni posjećenošću Interpretacijskog centra Kuća Petra Preradovića te kojoj dobroj skupini pripada najveći dio posjetitelja?*

„Interpretacijski centar *Kuća Petra Preradovića* otvoren je sredinom 2019. godine. Na početcima broj posjetitelja je bio zadovoljavajući, ali mjere koje su bile na snazi 2020. i 2021. godine zbog korona virusa otežavale su naš rad. Posebno to što učenici nisu mogli ići na izlete i terensku nastavu. U 2022. godini opet se počeo povećavati broj posjetitelja i on sad konstantno raste. Zadovoljni smo posjećenošću, ali vjerujemo da ćemo postići još veće brojeve. Najveći dio posjetitelja su učenici (osnovna škola), a nakon njih umirovljenici.“

2. *Koji je dio/aktivnost Interpretacijskog centra obično najzanimljiviji posjetiteljima?*

„Kada je riječ o učenicima onda je najzanimljiviji dio onaj digitalni. To su hologram, VR naočale i razne igre na ekranima (dovršavanje pjesama, oblačenje Preradovića u njegovu uniformu), a od dijela koji nije digitalan - kada učenici uspoređuju svoje djetinjstvo s Preradovićem (on je pisao perom u školi, učitelji su koristili šibu).“

3. *Na koji način pokušavate približiti Interpretacijski centar domaćim i stranim turistima i motivirati ih da ga posjete?*

„Najbolji način su preporuke dosadašnjih posjetitelja. Trudimo se ostaviti što bolji dojam na sve naše posjetitelje kako bi oni drugima prenosili svoja pozitivna iskustva te na drugačiji način pristupamo djeci kako bi oni bili oduševljeni našim postavom (interaktivnost je naš adut - mogu pisati perom i tintom, sjesti u školsku klupu u kakvoj je sjedio sam Preradović, mogu obući vojnu uniformu kakvu je nosio Preradović te kroz VR naočale mogu prošetati kućom u kakvoj je odrastao Preradović). Nakon toga, važna je aktivnost na web stranici, Facebook i Instagram stranici gdje obavještavamo naše pratitelje o svim našim aktivnostima. Isto tako, dobra suradnja s medijima - ponajviše internetskim portalima koji prate naš rad te redovito izvještavaju o našim događanjima.“

Svakako bih istaknuo našu ulogu u snimanju HRT-ovog dokumentarnog filma „Rodu o jeziku“ jer je snimateljska ekipa kod nas provela tri dana.“

4. *Mislite li da bi se književni turizam u Hrvatskoj mogao unaprijediti kroz suradnju Općine Preko i Općine Pitomača? Na koji način?*

„Uzmemo li u obzir važnost i ugled Petra Preradovića u hrvatskoj književnosti smatram da Općina Preko i Općina Pitomača moraju raditi na unaprjeđenju književnog turizma. Neki od načina mogu biti književni susreti ili književne večeri. U početcima to mogu biti gostovanja lokalnih književnika, a kasnije proširiti na nacionalnu razinu).“

ŽIVOTOPIS

OSOBNE INFORMACIJE

Ime i prezime: Ivona Kovačević

Datum rođenja: 15.8.1987.

Državljanstvo: hrvatsko

KONTAKT INFORMACIJE

Adresa: Težačka 4, 23273 Preko

Broj mobitela: 099 414 48 41

E-adresa: ivonako22@gmail.com

OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

Formalno obrazovanje:

2021 – danas Diplomski studij kulturne i prirodne baštine u turizmu

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zadru

2015 Prvostupnica španjolskog jezika i književnosti i pedagogije Odjel za francuske i iberoromanske studije. Sveučilište u Zadru

Neformalno obrazovanje:

Listopad 2016. – kolovoz 2017.: EUROPSKA VOLONTERSKA SLUŽBA

Don't stop your mind, Puente Genil, Španjolska

KOMPETENCIJE

Odgovornost

Želja za učenjem

Timski rad

Odlične komunikacijske vještine

Jezične kompetencije:

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna interakcija	Govorna Produkcija	
Engleski	C1	C1	C1	C1	B2
Španjolski	C1	C1	C1	C1	C1
Talijanski	B2	B2	B1	B1	B1

RADNO ISKUSTVO

Ožujak 2021 – danas: Muzejska djelatnica, Narodni muzej Zadar

Srpanj – rujan 2020: Turistički agent - Turistička zajednica općine Preko Plesne radionice za djecu: Pučko otvoreno učilište Preko

Srpanj 2018 – ožujak 2020: Učiteljica engleskog jezika, Global akademija, Puente Genil, Španjolska uz suradnju s dječjim vrtićem Mafalda, Puente Genil, Španjolska

Srpanj 2018 – rujan 2018: Voditeljica ljetne škole, Global akademija, Puente Genil, Španjolska
Srpanj 2018: Voditeljica na projektu PuenteEnglish, organizacija Europa Activa, Puente Genil, Španjolska

Listopad 2017 – srpanj 2018: Učiteljica engleskog jezika, Talking English Academy, Puente Genil, Španjolska

Kolovoz 2017: Voditeljica plesnih radionica i Eurodesk radionice na Erasmus+ projektu : European Youth Experience, La Mesa Local de la Juventud, Puente Genil, Španjolska

Lipanj 2016 – listopad 2016: Animatorica na dječjim rođendanima i radionicama modeliranja balona

Veljača 2016 – listopad 2016: Stručno osposobljavanje : Turistička zajednica Općine Preko

Listopad 2015 – listopad 2016 : Voditeljica plesnih radionica za djecu predškolske dobi, Udruga TIM, Pučko otvoreno učilište Preko

Lipanj 2015 – listopad 2015: Turistički agent, Turistička zajednica Općine Preko Travanj

2014 – rujan 2014: Turistički agent, Turistička zajednica Općine Preko
Srpanj 2013 – rujan 2013 : Turistički agent, Turistička zajednica Općine Preko